

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze
Ústav české literatury a komparatistiky

Anna Rodová

Bakalářská práce

Cestopisy Karla Čapka
Travelogues of Karel Čapek

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucímu práce, doc. PhDr. Janu Wiendlovi, PhD., za trpělivost, pomoc a rady při odborném vedení práce. Také bych chtěla poděkovat své rodině za všestrannou pomoc a podporu během celého studia.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 23. 7. 2021

Anna Rodová

Abstrakt:

Tato bakalářská práce se zabývá pěti cestopisy Karla Čapka ze zahraničních cest. Cestopisy jsou tematicky interpretovány a vzájemně srovnávány. Jsou zasazeny do kontextu publicistiky 20. a 30. let minulého století a do autorovy novinářské tvorby. Práce se také zabývá otázkou určení žánru a charakteristikou jednotlivých žánrů, zejména cestopisu a fejetonu. Nakonec je doplněna dobová recepce cestopisů jednotlivých literárních vědců nebo kritiků.

Klíčová slova:

Karel Čapek, cestopis, fejeton, publicistika, recepce, tematická interpretace, cestování, lid, město, venkov, příroda

Abstract:

This bachelor thesis deals with five travelogues of Karel Čapek from foreign trips. Travelogues are thematically interpreted and compared with each other. They are set in the context of journalism in the 1920's and 1930's and in the context of author's journalistic work. The text also deals with the issue of determining the genre and the characteristics of individual genres, especially travel writing and feuilleton. Finally, the period reception of travelogues by individual literary scholars or critics is supplemented.

Key words:

Karel Čapek, travelogue, feuilleton, journalism, reception, thematic interpretation, traveling, people, city, countryside, nature

Obsah:

1. Úvod.....	6
2. Dobový kontext cestopisů	6
2.1. Publicistika ve 20. a 30. letech 20. století	6
2.2. Čapkova publicistická tvorba	10
3. Problematika žánru.....	14
3.1. Cestopis	15
3.2. Fejeton.....	22
3.3. Causerie	24
3.4. Črta	24
3.5. Obrázek	25
3.6. List.....	25
4. Tematická interpretace cestopisů	26
4.1. Italské listy	27
4.1.1. Čapek potkává lidi.....	30
4.2. Anglické listy	32
4.2.1. Čapek utíká z města na venkov	36
4.3. Výlet do Španěl	44
4.5. Cesta na sever.....	53
4.5.1. Čapek a příroda	55
5. Dobová recepce cestopisů	61
5.1. Recenze Italských listů.....	61
5.2. Recenze Anglických listů	62
5.3. Recenze Výletu do Španěl.....	64
5.4. Recenze Obrázků z Holandska.....	65
5.5. Recenze Cesty na sever	66
6. Závěr.....	68
7. Seznam literatury.....	70

1. Úvod

Ve své bakalářské práci se budu zabývat pěti cestopisnými díly Karla Čapka. Jedná se o cestopisné fejetony, které původně vycházely na pokračování v *Lidových novinách*, až poté vyšly knižně. Tyto texty dokazují nejen Čapkův skvělý publicistický styl a způsob psaní, který pronikl i do jeho prózy, ale také jeho smysl pro detail, filozofické názory, pocity a dojmy. Cestopisy jsou stále zajímavé i jako texty, které čtenáři přibližují navštívené země a národy. Jakožto cestovatelce, která některé z následujících zemí také navštívila, mě zajímá tematická složka fejetonů, tedy to, o čem měl Čapek důvod psát. Indukční metodou tematicky charakterizují jednotlivé cestopisy, dále cestopisy zasadím do historického kontextu i kontextu autorovy tvorby a zaměřím se také na problematiku žánru. Budu vycházet převážně z knihy *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka* od Agniszky Janiec-Nyitrai a *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu* od Mirny Šolić.

2. Dobový kontext cestopisů

Karel Čapek publicisticky debutoval již v roce 1904 v časopisu *Neděle*, jako redaktor působil od roku 1917 až do své smrti – nejprve v *Národních listech* a později v *Lidových novinách*. Ve 20. a 30. letech se česká novinářina proměňovala a vyvíjela, na čemž měl veliký podíl právě Karel Čapek, který navazoval na novinářskou tradici Karla Havlíčka Borovského a Jana Nerudy. Zároveň se jeho novinová tvorba stala podstatnou součástí té autorské, umělecké texty se s těmi publicistickými navzájem ovlivňovaly stylově, žánrově i tematicky. Ačkoliv se může zdát, že jsou cestopisy na okraji Čapkovy tvorby, jsou stejně důležité jako jeho jiné texty a dokládají nám způsob Čapkova psaní i přemýšlení, zároveň v nich můžeme spatřit způsoby tehdejší publicistické práce i zájem o cizí země a alespoň dočasnou cestovatelskou svobodu.

V následujících podkapitolách představím Čapkovu novinářskou tvorbu i dobu, ve které jako novinář pracoval. Zaměřím se hlavně na kontext Čapkovy práce a cestopisů a na skupinu jeho spolupracovníků z *Lidových novin*.

2.1. Publicistika ve 20. a 30. letech 20. století

V 20. a 30. letech 20. století se próza a publicistika vyvíjely podobně a navzájem se ovlivňovaly. Vývoj spočíval v tvůrčí svobodě, v demokratičnosti, v přiblížení se světové literatuře, v experimentování s žánry, tématy i jazykem, v ustanovování nových žánrů atd. Vznikalo mnoho nových směrů, kromě umělecké literatury docházelo k rozvoji publicistiky, výtvarného umění, hudby, divadla a dalších umění. Ačkoliv v próze byl kladen důraz na funkci

poznávací a ideovou, tedy na současnost a popis skutečnosti, tak v publicistice byla možnost syntézy těchto funkcí s funkcí zábavnou, bezprostředně užitkovou a imaginativní,¹ což dokládá Čapkova novinářská tvorba včetně cestopisů. Novinářská beletrie dosáhla vyšší úrovně, stala se součástí krásné literatury² a svými postupy ovlivnila prózu tak, že se próza stala více dokumentární a svázanou s aktuální realitou, využívala mluveného projevu a také různých žánrů publicistických (fejton, reportáž) i okrajových (utopistický, dobrodružný či fantastický román).³

Mezi žurnalisty se objevují nejen beletrističtí autoři, kteří mají novinařinu „jen“ jako vedlejší práci, ale také ti, pro které je publicistika důležitou a značnou součástí jejich tvorby, právě jejich pomocí se žurnalistika tolik rozvíjí. Karel Čapek patří právě ke druhé skupině. Dále v tomto období existují dvě velké skupiny novinářů. Jedna je orientována levicově a píše do komunistického tisku *Tvorba, Rudé právo* a dalších, patří k ní autoři jako Ivan Olbracht, Stanislav Kostka Neumann, Marie Majerová, Jiří Mahen, Jiří Weil, Julius Fučík či Jaroslav Hašek.⁴ Druhá skupina je orientovaná demokraticky, sdružená kolem *Lidových novin*, do níž patří Karel Čapek, Josef Čapek, Karel Poláček, Eduard Bass, Arne Novák, Richard Weiner a další. *Lidové noviny* dále pomáhaly novým spisovatelům, kteří se prosadili až později (Jan Drda, Oldřich Mikulášek, Václav Řezáč a další).⁵

V této době se vytvářelo a vyvíjelo mnoho publicistických žánrů, některé z nich interpretuji ve třetí kapitole. V novinách se objevovaly fejetony, sloupky, eseje, studie, soudničky, úvodníky, causerie, črty, glosy, entrefilety, apokryfy, anekdoty, interview a další. Texty mohly být psány nejdříve pro noviny a později vyjít souborně knižně (*Italské listy, Anglické listy, Výlet do Španěl, Obrázky z Holandska*), nebo mohly vyjít rovnou knižně (*Cesta na sever*), popř. byly psány pro tisk a ve výběrech vyšly až posmrtně. Samozřejmě existují také texty, které zůstaly jen v novinách a časopisech.⁶ Takových je většina, což se ovšem netýká Karla Čapka.

¹ OPELÍK, Jiří: Próza in PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva a MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol.: *Dějiny české literatury, IV: Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 382.

² Tamtéž, s. 402.

³ STROHSOVÁ, Eva: Próza in PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva a MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol.: *Dějiny české literatury, IV: Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 217.

⁴ Tamtéž, s. 218.

⁵ OPELÍK, Jiří: Próza in PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva a MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol.: *Dějiny české literatury, IV: Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 403.

⁶ Tamtéž, s. 402.

V meziválečném období (1918–1938) docházelo k rozvoji cestopisných textů a vytvářela se nová cestovatelská tradice. Tento rozvoj a popularita cestopisného žánru souvisely s oblíbeností cestování, které se stávalo čím dál jednodušší díky moderním technologiím a dopravním prostředkům. Mnoho míst již bylo objeveno, a tak se začalo dále prozkoumávat, došlo tedy k posunu od vědeckých a dokumentárních cestopisů k dobrodružným a fiktivním cestopisům a dále k cestopisné reportáži, která je na pomezí dokumentu a beletrie. *Encyklopedie literárních žánrů* zmiňuje čtyři typy cestopisných děl, které byly psány v tomto období: básnické cestopisy, cestopisné črty nebo fejetony, cestopisné reportáže a cestopisy dobrodružného typu.⁷

Cestování představovalo svobodu, vysvobození z obyčejnosti života, poznání tajů světa. Motiv cestování a fascinace exotikou byly jedněmi z rysů poetismu. Díky němu mohli poetisté psát o všedních a obyčejných věcech nevšedně. Tak vznikly např. básnické cestopisy *Itálie* (1924) Josefa Hory, cyklus *Svatební cesta* ze sbírky *Na vlnách TSF* (1925) Jaroslava Seiferta nebo *S lodí, jež dováží kávu* (1927) Konstantina Biebla, které navazovaly na předchozí básnické cestopisy Machara, Vrchlického nebo Sládka. Zkoumání cizích krajů a jejich odlišností od domova bylo už odedávna součástí české literatury a kultury.⁸ Jak zmiňuje Šolić, poetisté i Čapek chtěli „zpochybnit hranice mezi vysokým a nízkým, redefinovat význam populární literatury pro estetizaci každodenního života.“⁹ S tímto jim pomáhaly různé formy cestopisu. Kromě toho je spojuje i míšení literatury a vizuálního umění.

Čapkův cestopis navazoval na nerudovskou tradici. Kromě něj psali cestopisné fejetony i jeho novinářští kolegové. Eduard Bass popsal svoji cestu do Holandska v *Holandském deníčku* (1930) a Karel Scheinpflug zase v práci *Německem, Holandskem a Belgií* (1930), Adolf Hoffmeister napsal cestopisy *Cambridge–Praha* (1926) a *Americké houpačky* (1937), Marie Majerová popsala exotický kontinent v *Afrických vzpomínkách* (1930). Španělsko je popsáno v Durychově *Cestě do Španělska* (1929), která „prozrazuje programovou souvislost s vlastní románovou tvorbou“.¹⁰

⁷ PETERKA, Josef: Cestopis in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 80.

⁸ POHORSKÝ, Miloš: Karla Čapka fejetony z cest in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 291.

⁹ ŠOLIĆ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015, s. 13.

¹⁰ PETERKA, Josef: Cestopis in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 76.

Cestopisné reportáže pocházely často ze Sovětského svazu, kam cestovali spisovatelé levicového proudu píšící agitační práce: Ivan Olbracht *Obrazy ze soudobého Ruska* (1920–1921), Marie Majerová *Den po revoluci* (1925) nebo Marie Pujmanová *Pohled do nové země* (1932). Opačný pohled na Sovětský svaz přinášeli nekomunističtí spisovatelé jako Václav Tille (*Moskva v listopadu*, 1928) nebo Josef Kopta (*Cesta do Moskvy*, 1928). Reportáže z dalších zemí napsal např. Jaroslav Kratochvíl ve své *Barcelona–Valencie–Madrid* (1937) nebo Jaroslav Maria ve svých cestopisech *Itálie* (1925) a *Itálie a my* (1932). V těch se objevují i mapy a doporučení konkrétních restaurací nebo hotelů, čímž se přibližují průvodcům, ale stále v nich zůstává umělecký charakter.

Cestopisy dobrodružného typu byly psány převážně profesionálními cestovateli, kteří takto sepisovali své neuvěřitelné zážitky v populární podobě. Patří sem kniha o polární výpravě *Trosečníci na kře ledové* (1928) od Františka Běhouňka nebo knihy Františka Alexandera Elstnera *Tango Argentino* (1940), *Na jih od Bengházi* (1941) a další popisující jeho motocyklové výpravy.

V literatuře (i ostatním umění) byl kladen důraz na každodennost, civilnost, obyčejný život obyčejných lidí. Byl zachycován jejich život, postoj i pohled na svět. Čapek i s ostatními dokážou poetizovat obyčejné věci a udělat z nich věci neobyčejné. S tímto přístupem souvisel také důraz na lidové umění, folklór, primitivní umění, pokleslé a okrajové žánry jako byly dobrodružné a fantaskní nebo romantické romány. To vše můžeme vidět v cestopisech – Čapek obdivuje obyčejné a typické Italy, Španěly i Seveřany s jejich klady i zápory, stejně tak na svých cestách obdivuje primitivní umění, což souvisí i s jeho zájmem o malá, méně turistická místa. O lidovém umění se kladně vyjadřuje např. v *Italských listech* v kapitole Antika, kde vyzdvihuje etruské a sikulské „naivní“ umění, které dává do kontrastu s antikou.¹¹ Dále např. v kapitole o Palermu píše následující: „*Ba ne, ještě je tu kultura domácí, a tu je vidět na kárách všech sedláků z celé Zlaté Mušle. Ty káry jsou totiž velkolepě pomalovány; samé legendy, rytířské souboje, historické scény, války, dramatické obrazy ze soudobého života, vše to malováno s gotickou primitivností nebo trochu na způsob starých karet. Zrovna tak je pomalován strop v Tribunálech, tuším z 15. století. První káru jsem si chtěl okamžitě koupit;*

¹¹ ČAPEK, Karel: *Italské listy* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 39–41.

*připadala mně jako muzejní kus. Za dva dny jsem jich viděl několik tisíc a mezi nimi hotové polychromatické divy. Žije-li kde lidové umění plným životem, je to zde“.*¹²

S autentičností a zachycením obyčejnosti dne souviselo také používání mluveného projevu a hovorovosti. Autoři chtěli zachytit běžnou mluvu lidí, kterou mohli odposlechnout na ulici, i s jejími zvláštnostmi. V textech se využívalo nářečí, slangu i žargonu. Skaz¹³ byl používaný také v cestopisech. Tato forma pomáhala vytvářet vtípnost a také aktuální naléhavost. Obecně se v článcích pracovalo a hrálo se slovy, s jejich významy, s jejich stylistickými významy, s frázemi apod., pomocí nichž se vytvářel humor, satira a parodie.¹⁴ Čapek se stavěl kriticky k bezobsažným frázím a k automatismu, což se promítlo do sbírky jeho úvah *Kritika slov*.¹⁵

2.2. Čapkova publicistická tvorba

Karel Čapek byl jedním ze spisovatelů, pro něž byla publicistická tvorba stejně důležitá jako ta umělecká. Václav Černý o něm píše, že „zůstává umělcem pracujícím žurnalisticky, poněvadž se cítí poslán“.¹⁶ Jiří Poláček zase dodává, že „práce v novinách pro něj nebyla jen zaměstnáním, nýbrž životní potřebou. Uplatňoval v ní své četné zájmy, jejím prostřednictvím se realizoval jako občan, umělec i člověk“.¹⁷ Přispíval do mnoha novin, deníků a časopisů: *Almanach Kmene* (1930–1937), *Cesta* (1918–1924), *Červen* (1918–1919), *České slovo* (1927–1938), *Divadlo* (1921–1937), *Kmen* (1919–1920), *Literární noviny* (1932–1938), *Lumír* (1910–1934), *Národní a Stavovské divadlo* (1925–1937), *Národní osvobození* (1927–1938), *Nebojsa* (1918–1920), *Prager Presse* (1921–1937), *Prager Tagblatt* (1932–1937), *Právo lidu* (1925, 1937–1938), *Přítomnost* (1924–1938), *Rozpravy Aventina* (1925–1931), *Světobzor* (1928–1934), *Tribuna* (1921–1927), *Věda a život* (1934), *Venkov* (1921–1937), *Vinohradské divadlo* (1921–1923), *Volné směry* (1913–1928), *Ženská revue* (1908–1910), *Život* (1934–1935)

¹² ČAPEK, Karel: Italské listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 30.

¹³ Skaz je forma vyprávění, které užívá ich-formy a zaměřuje se na mluvenou řeč přímého vypravěče. Pomocí něho se získává autenticita, vyprávění je zaměřené na perspektivu subjektu vypravěče. Tato forma vyprávění je podle Čapka základním rysem vysoké i nízké literatury.

¹⁴ STROHSOVÁ, Eva: Próza in PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva a MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol.: *Dějiny české literatury, IV: Literatura od konce 19. století do roku 1945.* Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 223.

¹⁵ Tamtéž, s. 224.

¹⁶ ČERNÝ, Václav: *Karel Čapek.* Praha: František Borový, 1936, s. 23.

¹⁷ POLÁČEK, Jiří: Domnívám se, že jsem novinář... in VLAŠÍN, Štěpán: *Knihy o Čapkovi: kolektivní monografie.* Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 35.

a další.¹⁸ Již podle názvů lze vidět, že Čapek měl mnoho zájmů (literatura, divadlo, politika, filozofie, věda, cestování, zahradničení), které se promítaly i do publicistiky, podílel se i na obsahu dvou německých novin – *Prager Presse* a *Prager Tagblatt*. Do některého tisku přispíval jen občasně, zatímco pro jiné pracoval mnoho let a byl i jejich redaktorem. Jeho nejdůležitější působení byla v *Národních listech* a *Lidových novinách*.

Do *Národních listů* přispíval již od roku 1910, ale do redakce vstoupil až 22. října 1917. Jeho spolupracovníky byli bratr Josef Čapek, Viktor Dyk, Jan Svatopluk Machar, Karel Toman, Jan Herben, Otokar Fischer a další. Zde se poprvé objevily texty žánru sloupek, některé z nich vydané v *Kritice slov* (1920). Také psal více komentářů, studií a literárních a výtvarných referátů než v pozdějších letech,¹⁹ dále výtvarné, literární a divadelní recenze, populárně-vědné články nebo glosy. Roku 1921 odešel kvůli propuštění bratra a kvůli protimasarykovskému zaměření listu.

Díky *Lidovým novinám* došlo k bližšímu setkání bratří Čapků s Dykem, a tak vznikl satirický týdeník *Nebojsa* vydávaný mezi lety 1918–1920. Vydavatelem byl Josef Čapek, redaktory kromě Čapků a Dyka byli Herben a Machar. Výtvarně se na časopisu podíleli např. Václav Špála, Rudolf Kremlička, Vlastimil Hofman a další. Jak píše Eva Strohsová, *Nebojsa* „vychází z tradice předválečné a válečné protirakouské a protirakušácké satiry, namířené nyní proti rakušáctví vlastenecky přebarvenému, proti politickému chameleonství a kariérismu, přiživujícímu se na mladém státu“.²⁰ Zde psal své nejznámější sloupky, fejetony a causerie.

Hned po odchodu z *Národních listů* získal 1. dubna 1921 práci redaktora v *Lidových novinách*, kde zůstal až do své smrti. Ty naopak byly nakloněny Masarykově politice. Šéfredaktorem byl nejdříve Alfréd Heinrich, po jeho smrti v roce 1933 nastoupil na jeho místo Eduard Bass. Kromě něj v novinách pracovali Josef Čapek, Karel Poláček, Edmond Konrád či Arne Novák. Právě tato redakce tolik ovlivnila žurnalistiku a její spolupráci s uměleckou tvorbou. Obsahovala mnoho fejetonistů, kromě Čapka např. Basse, Poláčka, Těsnohlídka nebo Mahena. Dále se v novinách poprvé objevili autoři, kteří se prosadili až později jako Jan Drda, Oldřich Mikulášek nebo Václav Řezáč.

¹⁸ FORST, Vladimír: Karel Čapek in FORST, Vladimír a kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce I A–G*. Praha: Academia, 1985, s. 384.

¹⁹ STROHSOVÁ, Eva: Karel Čapek in PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva a MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol.: *Dějiny české literatury, IV: Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 596.

²⁰ STROHSOVÁ, Eva: Česká literatura v letech 1918–1929 in PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva a MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol.: *Dějiny české literatury, IV: Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 178.

Lidovým novinám byl podobný časopis *Přítomnost*, a to jak výběrem pracovníků, tak jejich názory na politiku a svět. Čapek v nich pracoval od jejich vzniku roku 1924 do své smrti, kromě něj texty přispívali také jeho bratr, František Langer, Fráňa Šrámek, Richard Weiner nebo Josef Kopta, přispívajícími výtvarníky byli J. Čapek, V. Špála nebo R. Kremlička. Prvním šéfredaktorem byl Ferdinand Peroutka. Právě v *Přítomnosti* napsal Čapek stati, které později vycházejí v knize *O věcech obecných čili Zóon politikon*.

Čapkova publicistika navazuje na nerudovskou tradici. Čapek i Jan Neruda oba milovali novinařinu a k práci přistupovali zodpovědně, uvědomovali si i její důležitost a vliv na občany. Oba pracovali v *Národních listech*, Neruda mezi lety 1865–1891. Tito dva autoři položili důležité základy moderní žurnalistiky a spojovali novinařinu s prózou i básnictvím. Oba psali o podobných tématech, užívali hovorovou mluvu a zkoušeli stejné žánry, ovšem každý měl samozřejmě svůj styl. I Neruda napsal cestopisné fejetony, fejetony o lidech (*Různí lidé*), o všedních věcech (*Bálové titěrky*) a o vlasti.

Čapkovy texty zahrnují v podstatě všechny novinářské žánry, jako jsou úvodníky, fejetony, causerie, entrefilety, reportáže, črty, eseje, recenze, portréty a také epické žánry, které pro své téma i délku byly vhodné pro otisknutí v novinách, např. jde o soudničky, povídky, anekdoty, bajky atd. Čapek zároveň vymyslel i dva nové žánry, a to sloupek a podpovídku. Sloupek je kratší publicistický žánr podobný fejetonu, který dostal své jméno kvůli tomu, že se nacházel na kraji stránky ve sloupci. Byl vytištěný kurzívou, což bylo jeho další pojmenování. I cestopisy jsou někdy označovány za sloupky, ačkoliv nebyly tištěny ve sloupcích ani kurzívou.

Mnoho textů bylo vydáno knižně za života Čapka nebo po jeho smrti díky Miroslavu Halíkovi. Knihy vzniklé posmrtně byly většinou vydávány podle Čapkova plánu díky tomu, že Čapek své texty uchovával a třídil podle námětů s úmyslem je vydat. Fejetony o vzniku novin, filmu a dramatu je možno nalézt v knize *Jak se co dělá* (1938), fejetony o zahradničení v knize *Zahradníkův rok* (1929). Entrefilety jsou posmrtně vydány v souboru *Ratolest a vavřík* (1947). Sloupky či causerie různých témat vyšly též posmrtně v knihách *Měl jsem psa a kočku* (1939), *Kalendář* (1940), *O lidech* (1940), *Věci kolem nás* (1954). Posmrtně vyšel také soubor *Bajky a podpovídky* (1946). Rozhlásky, nový žánr zavedený Eduardem Bassem, byly Halíkem vydané roku 1975 v *Drobtý pod stolem*. Znamé jsou již zmiňované politické sloupky z *Národních listů* vydané knižně pod jménem *Kritika slov* (1920). Čapek v nich ironicky kritizuje bezobsažné

fráze a hesla a automatismus hlavně v politice, naopak vyzdvihuje fakta a osobní odpovědnost a aktivitu lidí.²¹

Kromě pěti cestopisů ze zahraničí vyšel posmrtně i jeden o Česku s názvem *Obrázky z domova* (1953). Podle datace kapitol lze doložit, že Čapek chtěl tento cestopis napsat, ale bohužel ho již nedokončil, takže tematické články napsané mezi lety 1918–1938 sebral a vydal Halík. Část Putování po Praze je zaměřená na jím milované hlavní město, kromě popisu se v ní zmiňuje i o tehdejší kulturní a sociální situaci. V této části se nachází i text Budova Národního divadla, který je nejstarší (z roku 1918) a který nabývá vážnější atmosféry. Bradbrooková zmiňuje, že podobnější cestopisům z ciziny jsou texty o české a slovenské krajině v částech *Obrázky z Čech* a *Obrázky ze Slovenska*, které jsou také doplňovány kresbami. V nich se vtipně a mile zmiňuje o obyčejných lidech a jejich práci na vesnici. Dále navštívil a popsal i větší města nebo českou přírodu s lesy, loukami a řekami. V poslední části *Pozdravy* (jedná se pravděpodobně o úplně poslední stať, kterou Čapek ve svém životě napsal) se Čapek loučí s rokem 1938 i se světem. Tento text byl nejdříve vydán v den jeho úmrtí 25. prosince 1938 v *Lidových novinách* a později v *Obrázcích z domova*.

Znovu i podle knižních názvů je vidět velká rozmanitost zájmů a zaměření, jako jsou příroda a zvířata, všední maličkosti, vlast nebo lidé, člověk a člověčenství bylo ostatně jedno z jeho nejhlavnějších témat. Stejně tak se v textech odráží jeho filozofické a politické ideály v podobě demokracie, humanismu, pragmatismu a optimismu, naproti tomu jsou některé zaměřené proti nastupující fašistické moci. Díky zaměření konkrétních novin navíc věděl, pro jaké čtenáře články píše, takže docházelo k blízkému vztahu mezi ním a čtenářem, texty byly dialogicky stylizované, což podle Jiřího Poláčka souvisí s jeho demokratičností.²²

Jazykově je jeho publicistika stejná jako próza. Jeho slovník je bohatý, vzatý z různých jazykových vrstev, objevuje se tedy slang i nářečí a samozřejmá je běžná mluva, objevují se čapkovské výčty synonym, asociace, fráze a klišé užívá parodicky, hraje si s jazykem i s významy slov k dosažení humoru, ale zároveň vše popisuje přesně a názorně.

Některé z běžných prostředků a zaměření v žurnalistické tvorbě nejen Čapkově jsou zmíněny již v podkapitole 1.1. Pro Čapka je ještě typický jeho vztah k demokracii a humanismu, který v tvorbě i v životě ústil ve spravedlnost, morálnost, dobromyslnost

²¹ STROHSOVÁ, Eva: Karel Čapek in PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva a MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol.: *Dějiny české literatury, IV: Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 597.

²² POLÁČEK, Jiří: Domnívám se, že jsem novinář... in VLAŠÍN, Štěpán: *Knihy o Čapkovi: kolektivní monografie*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 35.

a dobrosrdečnost, byl bez předsudků a laskavým humorem nikoho neurážel. To se odráží v cestopisech, rád poznává nové lidi a vždy na nich umí najít něco dobrého a zajímavého. Ve *Výletu do Španěl* píše následující: „*Oiga, camarero, una copita de Fundador. Slyšte, caballeros, tady se mi zalíbilo; tolik lidí, hluk, který není vřava, veselá zdvořilost, pívab; všichni tady jsme kavalíři, šupák i guardia, já i metař, všichni jsme urození, pročez ať žije jižní rovnost! Madrileñas! vy krásné a nosaté ženy v černých mantilách s černými kukadly, jak důstojně se nesete ve svém polozahalení; señoritas s černoookými maminkami, maminky a jejich niños s malými a kulatými hlavičkami, podobné loutkám, tátové, kteří se nestydí za svou lásku k dětem, babičky s růženci, dobráci s tváří loupežníků, páni žebráci, páni se zlatými zuby, páni kolportéři, samí caballeros; jasný a hlasitý dav, který se baví a fláká v dobromyslném allegro*“.²³ Ovšem zároveň dával najevo své city od radosti a obdivu až po smutek, pesimismus a rozhořčení, v cestopisech přímo poznamenával, co se mu líbí, co ho okouzlo a co ho zklamalo. Byl to všímavý pozorovatel, což dokázal jak literárním popisem, tak svými kresbami, jak sám v *Kritice slov* poznamenal „je záslužnější mnohem více vidět než soudit“.²⁴

3. Problematika žánru

Problematika určení žánru Čapkových textů se nedotýká pouze jich samotných, ale spouští dalších textů s motivem cestování. Podle Šolíc to souvisí s nedostatečnou a nejednotnou terminologií a metodologií, které nedokázaly zachytit stále se proměňující žánr cestopisu.²⁵ Navíc cestopis, jak ještě později ukážu, se pohybuje mezi literaturou faktu, věcnou a uměleckou a žánrově je neukotvený – může se jednat o reportáž, fejeton, deník, beletrii, román, ale i báseň a v případě fiktivních cestopisů o science fiction či utopii. Čapek této žánrové flexibility využil a experimentoval s ní, což se ostatně děje v jeho celé tvorbě. Současně nám žánrovou identifikaci ještě ztížil mnohovýznamovými názvy svých cestopisů, které obsahují žánry list a obrázek, zároveň totiž odkazují i k výtvarnému umění. V následujících kapitolách se tedy pokusím popsat žánry cestopisu, fejetonu, črty, listu i obrázku a v rámci nich identifikovat Čapkovy cestopisné texty. Jak uvidíme, tyto žánry jsou si často velmi podobné a v některých případech mohou být i zaměňovány. *Encyklopedie literární teorie* uvádí Čapkovy texty jako

²³ ČAPEK, Karel: *Výlet do Španěl* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 177–178.

²⁴ ČAPEK, Karel: *Zorný úhel* in ČAPEK, Karel: *Kritika slov*. Praha: Zátíší, 1920, s. 71.

²⁵ ŠOLÍČ, Mirna: Čapkova próza a drama jako zvláštní druh cestopisného psaní, *Česká literatura*, 2011, 59(4), s. 528.

příklady žánrů cestopisu, fejetonu i črty. I jednotliví autoři a teoretici nazývají texty ve svých pracích různými žánry, např. František Buriánek je označuje jako cestopisné reportáže, Václav Černý jako „cestovní deníčky“, Jan Mukařovský jako cestopisy, Arne Novák jako „cestovní náčrtníky“ a sám Čapek je nazýval fejetony. Jak poznamenal Pohorský, „není snadné tuto prózu přesně žánrově vymezit. Jsou to fejetony nebo obrázky? Jsou to causerie nebo deníkové zápisky? Ale je zbytečné o tom rozhodovat, protože především je zřejmé, že právě v jejich proměnlivosti a neuchopitelnosti, v tom nenuceném přecházení od věcí trvalých k okamžitým dojmům ve střídání řetězících se detailů a žánrových záběrů, v konfrontaci nejslavnějších památek a momentek z ulice, v kombinování názorů dobře poučeného cestovatele a výkladu jakoby naivního, právě v tom leží základ jejich osobitosti“.²⁶ Uvidíme, že ve všech následujících žánrech se střetává informativní funkce s objektivním popisem reality na jedné straně a autorovo subjektivní vidění reality a stylizace na straně druhé, které mohou přinést zajímavé otázky na téma originality, stylizace, uměleckosti a pravdy.

3.1. Cestopis

Cestopis je text zachycující putování konkrétním prostorem. Cestopis se během let modifikoval, zahrnoval nové žánry, funkce, témata či popisovaná místa, zvláště právě od 20. let 20. století až do současnosti došlo k velkému vývoji vzhledem k rozvoji a zjednodušení cestování. Postupem času se cestopis stává více literárním.

V *Encyklopedii literárních žánrů* je cestopis pokládán za prózu,²⁷ ale cestopisem může být i poezie, např. *Výlet na Krym* Jana Svatopluka Machara, básnickým cestopisem se zabýval V. Macura ve své studii *Básnický cestopis*. Ostatně i poslední Čapkův cestopis ze severu je doplněn básněmi jeho ženy Olgy Scheinpflugové, která ho doprovázela.

Cestopis může být uměleckým, odborným i publicistickým druhem literatury. Záleží na funkci a motivaci, které převažují. Cestopis by měl mít vzdělávací funkci, tedy informovat čtenáře o daném místě a jeho kultuře, a pokud tato funkce převažuje, pak se jedná o odbornou literaturu plnou věcného popisu, termínů a odborného jazyka. Toto se objevuje např. v bedekru, který je vlastně protikladem uměleckého cestopisu. Pokud ovšem převažuje funkce zábavná a estetická, jedná se o umělecký cestopis, který obsahuje subjektivní pohled, názory a zážitky

²⁶ POHORSKÝ, Miloš: Karla Čapka fejetony z cest in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 298–299.

²⁷ PETERKA, Josef: Cestopis in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 75.

autora (spíše než jen popis země) a je napsán uměleckým jazykem. Jak uvádí *Průvodce literárním dílem*, „jde o cestopis fejetonového či causeriového rázu“, přímo jako příklad uvádí Čapkovy či Werichovy cestopisy.²⁸ Čapek přímo v úvodu *Italských listů* varuje, že se nejedná o průvodce ani cestopis.

Dále se rozlišuje i narativní a deskriptivní cestopis, první je založen na dějovosti a zážitkovosti, druhý na popisu, naučnosti a věcnosti.²⁹ Je na autorech a jejich motivaci, co si vyberou a jak popř. spojí popisy, zážitky a uměleckost tvorby. Čapkovy cestopisy jsou založené na popisu, ale tento popis je subjektivní, neobjevují se objektivní fakta jako v případě průvodců. Těmi Čapek dokonce opovrhne, ačkoliv se přiznává, že je s sebou měl. Jak píše Šolíc, „přesnost informací je založena na vzájemné dohodě mezi vypravěčem a čtenářem“.³⁰ Čapek sám opakovaně sděluje, že něco (dostatečně) neví a nezná, např. „*A tak už mi odpusťte, že toho vím o Janově tak málo*“³¹ nebo užívá výrazů „nějaká“, „prý“ apod. Výraz „nevím“ navíc často používá i v případě, kdy je něčím oslněn a neumí danou věc popsat, v tom případě si někdy pomůže i kresbou.

Čapek zábavnou a zajímavou formou předkládá své úvahy i názory na kulturu a prostředí právě navštěvovaného místa, které zároveň porovnává se svým domovem, tím tuto cizí zkušenost zprostředkovává i čtenářům doma. Jedná se o umělecké cestopisy plné básnických prostředků, též popisů míst, umění či přírody. Je zcela na spisovateli, co do cestopisu vloží, aniž by se musel přímo zavděčit recipientovi nebo zadané tradici, ačkoliv text samozřejmě musí být atraktivní pro čtenáře. Vlašín zmiňuje typ intelektuálního cestopisu, který obsahuje „reflexe sociálních a kulturních poměrů v zemích nikoliv již neznámých“ a na jehož rozvoji u nás se podíleli právě Neruda, Čapek nebo Machar.³² Nyní se ovšem stírají hranice mezi uměleckými, publicistickými a dokumentárními cestopisy a ty jsou řazeny převážně do literatury faktu.

²⁸ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: Cestopis in LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002, s. 47.

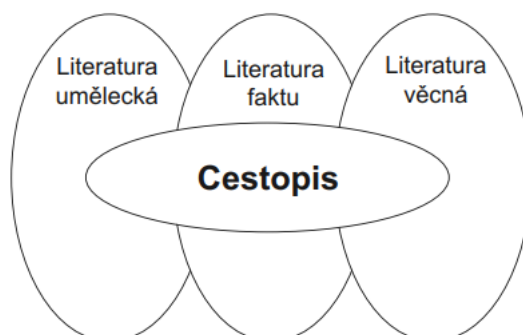
²⁹ PETERKA, Josef: Cestopis in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 76.

³⁰ ŠOLÍČ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015, s. 37.

³¹ ČAPEK, Karel: *Italské listy* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 48.

³² TÁBORSKÁ, Jiřina: Cestopis in VLAŠÍN, Štěpán a Ústav pro českou a světovou literaturu (Československá akademie věd): *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 54.

Janiec-Nyitrai ve své knize ukazuje, že cestopis může být kladen do literatury umělecké, do literatury faktu a do literatury věcné (viz obr. 1).

Obrázek 1: Zařazení žánru cestopisu podle Agnieszky Janiec-Nyitrai³³

Cestopis by měl popisovat místo skutečně navštívené, ovšem kromě reálných existují i fantastické cestopisy, které popisují fiktivní místa překračující fyzikální zákony ve fantastických, utopických nebo science fiction dílech (např. *Guliverovy cesty* Jonathana Swifta či příběhy Julese Vernea).³⁴ Někteří autoři nesouhlasí se zařazením fiktivních cest k cestopisům právě kvůli rozporu, že v případě cestopisu by se mělo jednat o autentickou cestu, která byla autorem skutečně podniknuta (např. Burkot).³⁵ Na druhou stranu mezi umělecké cestopisy nelze zařadit texty vědecké. V případě Čapka se jedná o existující místa, která autor skutečně a prokazatelně navštívil. Spisovatel často přímo v cestopisu popisuje, jak text píše zrovna v konkrétním místě, což podtrhuje autenticitu: „*Jakýsi rozložitý autovehikl s nápisem Rimini–San Marino mne svedl, abych jel do této nejmenší prý republiky na světě. Tyto řádky píše právě v jejím středu*“.³⁶ Ovšem přímo při cestě vznikly jen cestopisy *Italské listy*, *Anglické listy* a *Cesta na sever*. Zbylé dva Čapek napsal až dodatečně doma, což se podepisuje i na kompozici, která se od ostatních liší – tyto dva cestopisy mají tematickou kompozici. Nejvíce

³³ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 34.

³⁴ PETERKA, Josef: Cestopis in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 75–76.

³⁵ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 36.

³⁶ ČAPEK, Karel: *Italské listy* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 18.

autentický je první cestopis, který vyšel bez jazykových úprav tak, jak ho Čapek psal při cestě, a to na rozdíl od *Anglických listů*, které byly jazykově i kompozičně upraveny pro knižní vydání.

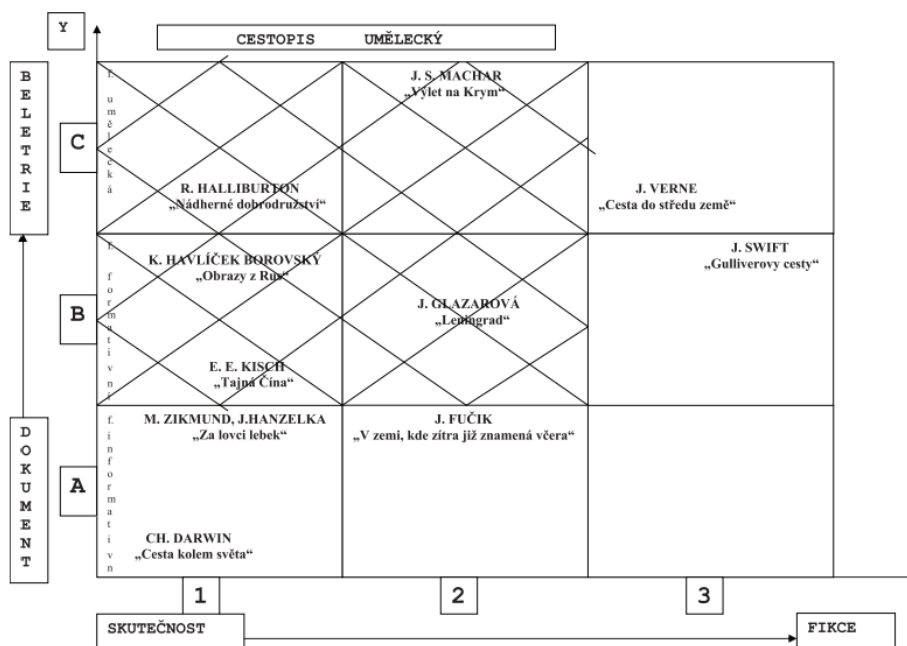
V *Encyklopedii literárních žánrů* je zmíněno mnoho typů cestopisů, které postupně vznikaly během dějin. V kapitole 1.1 jsem popsala alespoň ty, které byly oblíbené v Čapkově době: cestopisný fejeton, cestopisná reportáž, dobrodružný cestopis a básnických cestopis. Ve *Velkém slovníku naučném* se pro cestopisnou literaturu objevuje několik kategorií, které dohromady zahrnují širokou škálu textů: cestopis dokumentární (např. Polův *Milión*), cestopis intelektuální (Čapkova *Cesta na sever*) a cestopisy fiktivní, které se dělí na cestopisnou parodii (*Pravdivé příběhy* od Lukiána), humorný satirický cestopis (*Gulliverovy cesty* Jonathana Swifta) a vědeckofantastický cestopis (*Vesmírná odysea* A. C. Clarkea).³⁷ Kategorie jsou děleny podle fiktivnosti, funkce a zaměření. Zde je znovu vidět, jak složité je žánr cestopisu definovat. Jediné, na čem lze stavět, je dokumentární svědectví zachycující popis cesty.³⁸

Agnieszka Janiec-Nyitrai se ve své knize snažila roztřídit jednotlivé cestopisy a zařadit mezi ně ty Čapkovy. Texty dělila podle přítomnosti/nepřítomnosti tvořivého uměleckého živlu (tedy zda převažuje funkce estetická nebo informativní) a podle reálnosti/fiktivnosti popisovaného světa.³⁹ Vytvořila tabulku se třemi hodnotami na ose skutečnost–fikce a třemi na ose dokument–beletrie. Čapkovy cestopisy zařadila jako výrazně beletristické texty doprostřed osy mezi skutečností a fikcí (stejně jako např. Macharův *Výlet na Krym*, viz obr. 3).

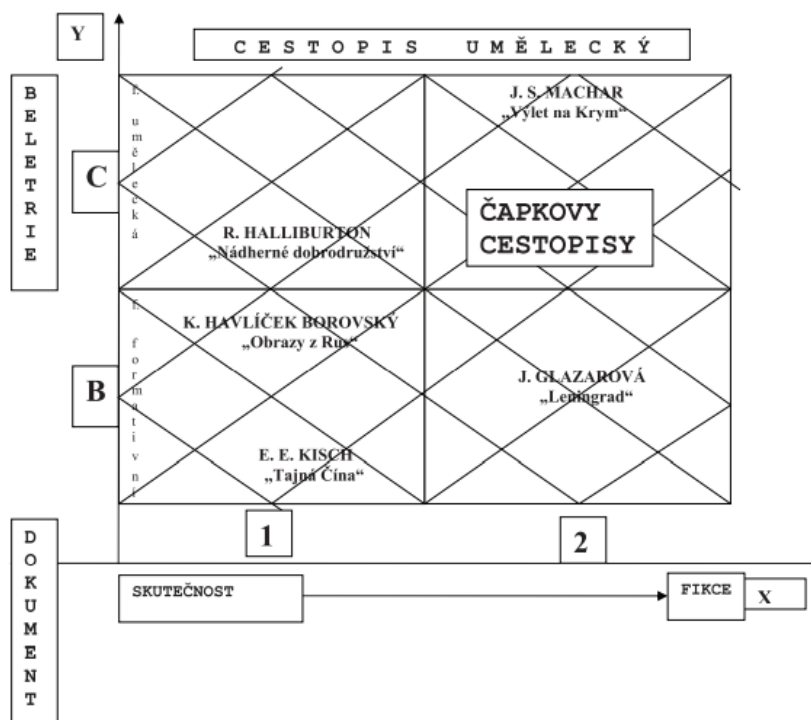
³⁷ Cestopis in *Velký slovník naučný: encyklopedie Diderot. I. A–L*. Praha: Diderot, 1999, s. 239.

³⁸ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 55.

³⁹ Tamtéž, s. 43.

Obrázek 2: Tabulka členění cestopisů podle Janiec-Nyitrai⁴⁰

Obrázek 3: Čapkovy cestopisy v tabulce členění cestopisů podle Janiec-Nyitrai⁴¹

⁴⁰ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 221.

⁴¹ Tamtéž, s. 221.

Autorem cestopisu může být zkušený cestovatel (např. E. Stanko Vraz nebo Jan Kořenský), který se rozhodl poreferovat o svých zážitcích a inspirovat další k uskutečnění cest, nebo profesionální spisovatel, pro něhož je cestování spíše druhotné a doplňuje jím svoji tvorbu zaměřenou i na další témata. Již zvolená označení pro dané tvůrce: „cestovatel“ a „spisovatel“ rozlišují jejich primární práci a motivaci. Čapka bychom označili spíše za spisovatele, psaní je jeho primární povolání. I některé z jeho cest jsou motivovány hlavně jeho spisovatelskou profesí. Zároveň se ale motiv cestování a cizích zemí široce objevuje v jeho životě i tvorbě. Čapek cestoval do mnoha dalších zemí, o kterých ale nenapsal (Francie, Rakousko), recenzoval cestopisné knihy, mnoho jeho děl obsahuje motiv cestování nebo poutníka nebo se odehrává v cizích zemích (*Matka, Válka s mloky, Hordubal, Povětroň, Obyčejný život* atd.).

V uměleckém cestopisu záleží na autorovi, který dodává estetickou hodnotu. V případě autora–spisovatele (tedy i Čapka) očekáváme vyšší uměleckou hodnotu, kterou nacházíme i u Čapka. Spisovatel si v tomto případě navíc může dovolit i specifický výběr popsaných míst, která mohou být typická i úplně neznámá, autor si vytváří svoji vlastní mapu země. Čapek navštěvuje jak ta známější (Benátky, Florencie, Londýn, Madrid), tak i ta méně známá místa (Orvieto, Gjemnes, Ålesund), která preferuje. Již přímo z textu můžeme vyčíst častou nechuť k velkým městům, která ho někdy zklamou: „*Ale jakživ se nesmírím s tím, čemu se tady říká ‚traffic‘, totiž s frekvencí na ulicích. [...] Tehdy jsem se vracel z Londýna zdrcen, zoufalý, zhroucen na duchu i na těle; poprvé v životě jsem pocítil slepý a zuřivý odpor k moderní civilizaci. Zdálo se mi, že je něco barbarského a katastrofálního v tom strašném nakupení lidí; prý jich je tady sedm a půl miliónu, ale já jsem je nepočítal*“.⁴² Sám přiznává, že některá z nich popisuje jen kvůli očekávání čtenářů: „*Bůh ví, raději bych psal o Rocca di Papa než o Římě. Rocca di Papa je takové malinké skalní hnízdo vysoko v albánských horách; po ulicích teče shora močůvka, ve které se válejí černé kozy a ještě černější děti, strašná spousta dětí; ulice, to jsou prostě schody, a domy, to jsou cosi jako černé kamenné buňky, jež – kupodivu – zdálky, z oken Vatikánu třeba, vypadají jako bílé kostičky cukru. To je Rocca di Papa. Ale Rocca di Papa nikoho veřejně nezajímá, Rocca di Papa není kulturní problém, a tedy vraťme se do Říma*“.⁴³ Je otevřen menším, odlehlejší a neznámým místům, v Anglii a Skotsku preferuje

⁴² ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 72–73.

⁴³ ČAPEK, Karel: Italské listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 23–24.

venkov a přírodu. Tímto se odlišuje od průvodců, které jsou svázány očekáváním budoucích turistů a musí především popsat turisticky oblíbená místa.

Kompozičně jsou cestopisy vystavěny většinou prostorově, podle míst, která cestovatel navštívil, nebo časově podle dnů (např. deníky), ovšem mohou být vystavěny také tematicky či dopisově nebo kombinací více hledisek.⁴⁴ Čapek cestopisy komponoval převážně prostorově a časově, názvy kapitol hlavně v *Italských listech* obsahují často jména míst (Benátky, Padova, Ferrara, Ravena. San Marino, Florencie atd.) v pořadí, v jakém je navštívil, ale hlavně *Výlet do Španěl* a *Obrázky z Holandska* jsou komponovány tematicky (Lid neapolský, Podzemní města, Antika, Corrida, Jardines atd.).

Vypravěčem cestopisu je v podstatě autor, jejich vztah je velmi blízký.⁴⁵ Personální vypravěč vypráví nejčastěji ve zpovědní, subjektivní ich formě a v Čapkově případě někdy i v přítomném čase, čímž zdůrazňuje bezprostřední účast.⁴⁶ Vypravěč je zároveň cestovatelem, je součástí představovaného světa, v němž putuje, jež popisuje, hodnotí a komentuje. V samotném okamžiku cestování má cestovatel určité informace o místě, které mohou být ovšem zkreslené či neúplné, a je na něm, zda svého vypravěče takto nechá, nebo z něj po návratu udělá vševědoucího vypravěče, který zná veškeré informace, jež si cestovatel dohledá po návratu. Čapek explicitně přiznává nejen to, že spoustu informací nezná nebo se je pouze domnívá, ale také, že je ani nechce znát. „*Vždycky se říká: Když někam jedete, naučte se tamnímu jazyku, abyste líp pronikli duši lidu, a kdesi cosi. Nuže v takovém případě proniknete duši lidu asi tak, jako kdybyste jeli do Nového Bydžova; rozumíte všem hloupostem, které si lidé říkají, a kladete jim zbytečné otázky, jako například, jak se jmenuje támhleto hora nebo kolik minut má tenhle vlak zpoždění.*“⁴⁷

Důležité je také zmínit vztah spisovatele–cestovatele–vypravěče a čtenáře–posluchače–budoucího cestovatele. V průvodci se jedná o statický vztah, vypravěč neexistuje a autor předkládá mnoho informací jinak nezapojenému čtenáři. V uměleckých cestopisech je ovšem dynamický vztah mezi touto dvojicí. Spisovatel recipienta přímo oslovuje, používá 2. osobu singuláru i 1. osobu plurálu, kontaktné výrazy, présens a imperativ nebo výrazy s funkcí

⁴⁴ PETERKA, Josef: Cestopis in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 75.

⁴⁵ Tamtéž, s. 75.

⁴⁶ Tamtéž, s. 76.

⁴⁷ ČAPEK, Karel: *Italské listy* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 34.

prospěchového dativu, kterými čtenáře vtáhne přímo do děje.⁴⁸ Důvěrné komunikace dosahuje také pomocí skazu, který měnil tradiční hranice cestopisu.⁴⁹ Čapek píše texty pro konkrétní čtenáře – Čechy – pro něž informace konfrontuje se znalostmi z domova, čímž je přibližuje. Jak poznamenává Šolíc, dochází k přehodnocení tradiční časoprostorové struktury „tady“ a „tam“, cizina a domov.⁵⁰ Zatímco v tradičních cestopisech existuje autorovo „já“ a čtenářovo „ty“, v Čapkových textech se zdá, jako by existovalo „my“, čtenář cestuje společně s autorem. Ovšem v případě, kdy se Čapek snaží sdělit svůj osobní postřeh a manifest, pak dochází k naznačení určité hranice.⁵¹

Kromě vypravěče se neobjevuje mnoho dalších postav, jejich postavení je sekundární a nepodstatné, většinou se jedná o skupiny turistů či příslušníků národů, které se kolem Čapka mihly a něčím ho pozitivně nebo negativně zaujaly, a tak je zmíní, ovšem pro celý text nejsou nijak důležité. Pokud se jedná o konkrétní osobu, se kterou se autor seznámil, je přesto epizodní a většinou nepoznáme její jméno ani další detaily. Některé z postav jsou ovšem konkrétní, jde o ty, se kterými Čapek cestoval (Otakar Vočadlo v Anglii či žena Olga ve Skandinávii) nebo které potkal v rámci svých pracovních cest v PENN klubu apod. Některí z nich si zaslouží i svůj načrtnutý portrét jako např. John Galsworthy, George Duhamel, Kosztolányi Dezső nebo Šalom Asch v *Obrázcích z Holandska*.

3.2. Fejeton

Fejeton (z fr. feuilleton = lístek; podle lat. folium = list) je podle *Encyklopedie literárních žánrů* „krátký bezsyžetový prozaický žánr duchaplným a všímavým způsobem vyjadřující atmosféru doby, pisatelův vztah k ní“.⁵² Pro tento publicistický žánr je důležitá jak informativnost a reflexivnost, tak zábavnost, což přesně odpovídá Čapkovým textům. Čapek se zábavným a často ironickým způsobem věnuje aktuálním tématům z oblasti sociologie, kultury, náboženství i politiky. Hodnotí, kritizuje a porovnává své postřehy ze světa i z domova

⁴⁸ KOLÁŘOVÁ, Ivana: Sdělování dojmů a zážitků z cestování po Anglii v knihách K. Čapka a Z. Kočové in MOLDANOVÁ, Dobrava a Katedra bohemistiky: *Cesty a cestování v jazyce a literatuře: sborník příspěvků z konference konané 6.–8. 9. 1994*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 1995, s. 59–65.

⁴⁹ ŠOLÍČ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015, s. 21.

⁵⁰ Tamtéž, s. 15.

⁵¹ Tamtéž, s. 39.

⁵² PETERKA, Josef: Fejeton in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 191.

a předává je svým čtenářům nejdříve v novinách a později v knihách. Čapkův cestopisný fejeton navazuje na nerudovskou tradici.⁵³ Právě Jan Neruda je pokládán za tvůrce moderního českého fejetonu, své fejetony vydával v *Hlase, Času a Národních listech*. Zabýval se v podstatě všemi tématy, a to i cestopisnými (*Benáťčané, soubory Pařížské obrázky, Obrazy z ciziny*).⁵⁴

Pro fejeton je příznačná polytematičnost, fragmentárnost, mozaikovitost, kdy se asociativně přechází z tématu na téma. Tato témata mohou více či méně souviset, někdy je spojuje pouze autorský subjekt.⁵⁵ Čapkovy texty spojuje dohromady motiv cestování a také jedno konkrétní zeměpisné místo (jedna země či evropská oblast), ovšem v mnoha kapitolách se přechází od popisu místa k popisu lidí, dále k prožité vypointované epizodě, která vyústí v úvahu apod. Právě pointa je velmi důležitá pro fejeton, Čapek ji někdy převede i z jedné kapitoly do druhé, najednou se z ní stává opakovaný vtíp pro zasvěcené a pozorné čtenáře, čímž umocňuje intimní vztah vypravěče a čtenáře. Čapkovy fejetonické cykly jsou velmi dialogické. Intimita i důvěrnost je dalším ze znaků fejetonu, autor píše autobiografický a subjektivní text, odhaluje své vlastní názory, postřehy a myšlenky. Fejetony mohou být také zábavné, satirické nebo ironické, což je i případ Čapka. Ačkoliv je pro fejeton příznačná situovanost, tak živý a poetický jazyk dělá z fejetonu dílo zajímavé i po časovém odstupu.⁵⁶

Fejeton je také velice flexibilní a může přecházet v esej, úvahu, recenzi, portrét, cestopisnou črtu či reportáž apod.⁵⁷ Právě Karel Čapek se velice podílel na vývoji fejetonu a také fejetonního románu, kdy jednotlivé fejetony vycházejí na pokračování v novinách a mohou být již předem koncipovány jako fejetonový seriál nebo jsou dodatečně tematicky spojeny (např. *Továrna na Absolutno, Válka s mloky*).⁵⁸

⁵³ PETERKA, Josef: Cestopis in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 75.

⁵⁴ PETERKA, Josef: Fejeton in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 191–192.

⁵⁵ Tamtéž, s. 191.

⁵⁶ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: Fejeton in LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002, s. 94.

⁵⁷ PETERKA, Josef: Fejeton in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 191.

⁵⁸ STROHSOVÁ, Eva: Karel Čapek in PEŠAT Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva a MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol.: *Dějiny české literatury, IV: Literatura od konce 19. století do roku 1945*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 598.

3.3. Causerie

Causerie (fr. = povídání, nenucený rozhovor) je varianta fejetonu, která bezprostředním, lehkým a vtipným stylem pojednává o autorových názorech a úvahách, a pokud se zabývá cestováním, může připomínat právě cestopis.⁵⁹ Autor často používá satiru a ironii k popisování skutečnosti. Pro causerii je důležitý blízký kontakt mezi žurnalistou a čtenářem, je stylizovaná jako bezprostřední rozhovor, autor čtenáře oslovuje, objevují se řečnické otázky apod.⁶⁰ Jako causerie jsou Čapkovy cestopisy označovány např. ve studii Jana Mukařovského *Vývoj Čapkovy prózy*. Za skvělého causera je samozřejmě považován Jan Neruda.⁶¹

3.4. Črta

Črta je krátká próza s jednoduchou fabulí. Není příliš vyhraněná. Pohybuje se mezi publicistikou a beletrií, má dokumentární, poučnou i zábavnou funkci, což má společné s cestopisem i fejetonem. Používá prvky z reportáže i povídky, ale kompozice a fabule je rozvolněná, obsahuje spíše krátké jednotlivé scény a výjevy.

Název je přejat z výtvarného umění, „v přeneseném významu odkazuje k lehkému ‚několika tahy‘ provedenému leč výstižnému ‚nastínění‘ předváděné skutečnosti“.⁶² Čapek dokáže jen několika slovy a důrazem na detail vystihnout popisovaný celek. „*Giralda je poznávací znamení Sevilly; je tak vysoká, že ji je vidět odevšad. Bloudíte-li ve světě a spatříte-li vysoko nad střechami ohoz a věžičku Giraldu, dobrá, vězte, že jste v Seville, začez poděkujte dobrým džinům a všem svatým. Tedy Giralda je maurský minaret s křesťanskými zvony; je obetkána všemi krásami arabské ornamentiky a docela nahoře nese sochu Víry, zatímco dole je stavěna z římských a vizigótských kvádrů. Ono to je jako s celým Španělskem: má to římské základy, maurský přepych a katolický smysl.*“⁶³ Zároveň s tím souvisí i jeho ilustrace, které jsou také spíše jednoduché, ale přesto dokážou upozornit na důležitý poznatek z cest. Literární i výtvarné črty jsou časté pro zápisky a deníky z cest.

⁵⁹ LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: Causerie in LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie*. Jinočany: H & H, 2002, s. 46.

⁶⁰ Tamtéž, s. 46.

⁶¹ KOVÁŘOVÁ, Zdena: Causerie in VLAŠÍN, Štěpán a Ústav pro českou a světovou literaturu (Československá akademie věd): *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 52.

⁶² BROŽOVÁ, Věra: Črta in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 89–90.

⁶³ ČAPEK, Karel: Výlet do Španěl in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 205–206.

Vypravěč je stejně jako u předchozích žánrů personální, přímý účastník zážitků, které subjektivně popisuje, hodnotí a komentuje.⁶⁴ Objevuje se anekdotičnost, ironie a vtipná pointa, např.: „*Kdybych za každý kostel, do kterého jsem vlezl, dostal docela malý odpustek, mohl bych do konce života hřešit jako dosud a ještě bych přišel do nebe*“.⁶⁵ V črtách je časoprostorová situovanost, Čapek nám představuje konkrétní země, jejich obyvatelstvo a kulturu, historii, politiku, zvláštnosti, tradice i stereotypy. Zde znovu vidíme podobnost s fejetonem i cestopisem. Črta bývá zaměňována právě s fejetonem, reportáží, skicou nebo žánrovými obrazy. Sama Jiřina Táborská zaměňuje črtu se žánrem obrazu ze života.⁶⁶

3.5. Obrázek

Termínem literární obraz můžeme podle Jaroslavy Heřtové mimo jiné rozumět dílu jako celku, jedná se o „kvalitativně nový jev přinášející osobité ztvárnění reality“.⁶⁷ Můžeme také mluvit o žánrovém obrazu, cestopisném obrazu či obrazu ze života. Slovo „obrázek“ se objevuje v názvu cestopisu *Obrázky z Holandska* a bylo hojně užívané v názvech cestopisů v 19. století. U tohoto žánru se také konfrontuje objektivní popis reality, tedy funkce poznávací, a umělecky podaný subjektivní náhled autora, tedy funkce estetická, jako je tomu u předchozích žánrů. Důležitý je popis, hodnocení a srovnávání s „ideálem“, tedy českými zeměmi, což se v Čapkových cestopisech děje, domov je viděn nejlépe v kontrastu s Anglií, která na něj nezapůsobila. Toto slovo odkazuje také ke krátkosti (proto je zvolena zdrobnělina) a vizuálnímu charakteru cestopisů, ve kterých se objevuje to, co Čapek spatřil a poté vylíčil slovně nebo kresbami. Motivy jsou představovány kinematograficky, rychle a bez dostatečné hloubky se střídají jednotlivé výjevy, které dohromady vytvářejí originální Čapkův svět.

3.6. List

Slovo list se explicitně objevuje v názvu prvních dvou textů *Italské listy* a *Anglické listy*. V tomto případě se může jednat o význam listu jakožto stránky papírů, ale i samotného žánru

⁶⁴ BROŽOVÁ, Věra: Črta in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 90.

⁶⁵ ČAPEK, Karel: *Italské listy* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 53.

⁶⁶ TÁBORSKÁ, Jiřina: Črta in VLAŠÍN, Štěpán a Ústav pro českou a světovou literaturu (Československá akademie věd): *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 64.

⁶⁷ HEŘTOVÁ, Jaroslava: *Obraz literární* in VLAŠÍN, Štěpán a Ústav pro českou a světovou literaturu (Československá akademie věd): *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, s. 252.

listu (též dopis, psaní).⁶⁸ Čapek posílal dopisy z prvních dvou cest do novin k otištění. Protože zbylé cestopisy napsal až doma, neobjevuje se „list“ v titulu. V jeho dílech jsou vlastnosti žánru listu, které jsem uvedla již u předchozích žánrů: subjektivnost a autenticita výpovědí, intimita a komunikace mezi autorem a čtenářem, který se vlastně stává adresátem, pro nějž Čapek své zážitky sepisuje. Sice se neobjevují informace, fráze a formule typické pro dopis: oslovení, podpis, adresa, datum apod., ale v podstatě tyto informace známe: víme, že autor Čapek zápisky píše nejdříve pro čtenáře novin, později pro knižní čtenáře a známe i čas a místo vzniku. Text je velmi dialogický. Pro psaní je typická také eliptičnost, přičemž pisatel předpokládá adresátovu znalost pouze naznačených informací. I když Čapek představoval čtenářům cizí země, přesto předpokládal také určitou znalost kultury či umění daných destinací. I při důkladném Čapkově popisu je pro čtenáře lepší zmíněné budovy nebo malíře a jejich obrazy znát. Jak také poznamenává *Encyklopedie literárních žánrů*, „v některých případech je rovnováha na ose já–ty vychýlena ve prospěch pisatelova sebevyjádření, list se pak blíží deníkovému záznamu“.⁶⁹ Ačkoliv psal Čapek s myšlenkou publikování, přesto jsou pro něj texty i deníkem z cest.

Důležitá je také časoprostorová situovanost a může se objevit autostylizace. V textech můžeme vyčíst, že se Čapek stylizuje do role poutníka, který se nechává vést osudem a je poměrně „neinformovaný“, což ovšem Čapek pokládá za klad, kdy je veden osudem (viz předchozí citace z *Italských listů* v kapitole Cestopis).

Samotné cestopisné texty sice nejsou přímo žánrem listu, ale můžeme v nich vidět mnoho stejných prvků, čímž se výskyt „listů“ v názvech stává odůvodněným.

4. Tematická interpretace cestopisů

Během 14 let podnikl Karel Čapek několik cest, z nichž pět popsal v podobě cestopisných fejetonů. Některé cesty byly převážně pracovní, jiné Čapkovi poskytovaly útěk z civilizace či dobrodružství. V navštívených zemích si všímal detailů a radoval se z obyčejných věcí. V této kapitole interpretujeme jednotlivé cestopisy na základě témat a motivů, které v jednotlivých cestopisech převažují nebo jsou významné. Čapek si všímá nejvíce prostředí, přírody, lidí,

⁶⁸ ŠOLIĆ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015.

⁶⁹ MOCNÁ, Dagmar, ČORNEJ, Petr: List in PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů*. Litomyšl: Paseka, 2004, s. 349.

umění a národních zvyků. Tři z témat jsou charakterizována více: kontrast místních obyvatel a turistů, protiklad prostoru města a venkova a příroda.

4.1. Italské listy

Italské listy s podtitulem *Fejetony* jsou první z cestopisů. Karel Čapek se je rozhodl napsat spontánně přímo na své cestě po Itálii (jen pár kapitol dopsal až po návratu⁷⁰), kterou podnikl 17. dubna až 8. června 1923. Své dopisy (tedy listy) posílal rovnou do Lidových novin, kde byly vydávány na pokračování od 24. dubna do 14. června 1923. Knižně byly vydány tentýž rok v nakladatelství Aventin, a to bez úprav. Vzhledem k tomu, že se jedná o první cestopis, který byl psán bez předchozího rozmyslu a na cestě, na níž byl sám a zvolil ji jako útěk před starostmi doma, je bezprostřední, což dokazuje hned v první kapitole: „*Bude-li to, co následuje, trochu zmatené a nepřehledné, nemohu za to; neboť sám nemám spořádáno to, co jsem viděl*“.⁷¹ V této knize ještě chybí ilustrace, kterými opatřil zbylá cestopisná díla. Přesto je cestopis kvalitní a zvolené vypravěčské postupy, prostředky i témata se objevují i v následujících cestopisných textech.

Celkem je kniha tvořena 22 kapitolami. Většina z nich nese v titulu názvy navštívených měst (Benátky, Ravena, San Marino, Florencie, Řím, Verona), která kopírují Čapkovo cestování, jiné kapitoly jsou tematicky zaměřené na topos míst (Moře, Podzemní města, Kostely) a další na témata (Antika, V boží dlani, Lid neapolský).

Hned v Úvodu Čapek zmiňuje způsob, jakým se rozhodl po Itálii cestovat, tedy bez plánu, pomocí štěstí a náhody: „*A tedy putoval jsem nejen beze všech užitečných znalostí,⁷² nýbrž i bez plánu;razil jsem si cestu prstem po mapě, často sveden jen pěkným jménem nebo tím, že v dotýcnou stranu jel vlak až v deset ráno, takže jsem nemusel časně vstávat; avšak jelikož podle Hegela se v běhu světa uskutečňuje Absolutní Rozum, vedly mne tyto náhody a rozmary*

⁷⁰ OPELÍK, Jiří: Karel Čapek žurnalista in ČAPEK, Karel: *Počtení i počteníčko. Vybrané sloupky a entrefilety z let 1921–1938*. OPELÍK, Jiří (ed.). Praha: Torst, 2021, s. 366.

⁷¹ ČAPEK, Karel: *Italské listy* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 11.

⁷² Ačkoliv Čapek píše, že cestoval bez užitečných znalostí, samozřejmě obecné znalosti o některých památkách vzhledem ke svému zájmu o umění a historii měl, takže i on měl svá očekávání. Ovšem právě když navštívil místa, která neznal, a tudíž bez očekávání, nemohl být zklamán a o těchto autentických městech píše pozitivně. I přiznává, že s sebou nosil knižního průvodce.

*divuplným řízením do skoro všech míst, které se ‚mají vidět‘ v požehnané Itálii“.*⁷³ Tím parodicky odkazuje k turistickým průvodcům, které obsahují předem určené zastávky na nejznámějších a nejvíce turistických místech, ta jsou ovšem vyjmutá ze svých vlastních zemí, a ačkoliv jsou turisty chápána jako symboly daných míst, nemají nyní již s kulturou a mentalitou národa mnoho společného. Průvodci tato místa popisují zveličelými a dramatickými adjektivy, takže cizinec místa navštěvuje s určitými očekáváním, která se buď naplní, či nikoliv. Jakožto města, která se musí vidět, Čapek navštěvuje např. Benátky nebo Řím, jež jsou pro něj zklamáním („*Zato Canal Grande vás asi zklame.*“⁷⁴). Benátky jsou hned první kapitola, kterou začíná vyjmenováním toho, co se mu po cestě a v Benátkách nelíbilo, ve výčtu nechybí turisté nebo náměstí San Marco. Za tímto seznamem následuje i stejně dlouhý seznam věcí, které se mu líbily, takže všude si Čapek dokáže najít i pozitiva. Ale v druhé části této kapitoly píše: „*Nechtěl bych mnoho psát o Benátkách; myslím, že je každý zná. Jsou skutečně až rušivě podobné všelikým ‚souvenirs de Venice‘; když jsem poprvé stanul na náměstí svatého Marka, byl jsem úplně zmaten a velmi dlouho jsem se nemohl zbavit dojmu, že to není skutečné, že to je takový lunapark, kde se má pořádat benátská noc.*“⁷⁵ Tento úryvek ukazuje zklamání z vytržených míst, která jsou určena pro turisty a pro vylákání jejich peněz, z Itálie jako takové.

Jak vidíme, Čapek subjektivně hodnotí, a to i negativně. To je další rozdíl mezi cestopisy a průvodci. Průvodce většinou pouze kladně propagují všeobecně oblíbená místa a tradice, ty se mění ve stereotypy, negativa většinou neuvádějí. Jak tvrdí Alice Jedličková, Čapek se nebojí kritizovat, bývá zaujatý a sám si vybírá, o kterých tématech chce psát, ostatní ignoruje.⁷⁶ Ačkoliv autor začíná italský cestopis záporně a během cesty se mu nelíbí např. baroko, drahá a horká Verona, odpadky, kozy, děti a pitoreskní ulice v Neapoli, turisté atd., tak zmiňuje i mnoho prvků, které se mu na cestě líbily: obrazy Giottovy, Mantegnovy či Donatellovy, ravennské mozaiky, Siena, kterou popisuje jako „*neobyčejně milé malé město*“⁷⁷, italské uniformy atd. Užívá mnoha hodnotících adjektiv jako fantastické, krásné, hezké a další. Také

⁷³ ČAPEK, Karel: Italské listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 9.

⁷⁴ ČAPEK, Karel: Italské listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 13.

⁷⁵ Tamtéž, s. 13.

⁷⁶ JEDLIČKOVÁ, Alice: Čapkovy cestopisy in *Česká literatura*, 1988, 36 (2), s. 164.

⁷⁷ ČAPEK, Karel: Italské listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 21.

píše: „*Raději bych toto ani nepsal, neboť stydím se, že nedovedu přesně říci, je-li nejkrásnější věcí na světě plavba po moři nebo Monreale nebo zahrádka v San Giovanni degli Eremiti*“.⁷⁸

A v kapitole o Palermu se o zahrádce u kostelíka San Giovanni degli Eremiti zmiňuje takto: „*Můj bože, tenhle kout byl snad přece jen nejkrásnější ze všeho*“.⁷⁹ Lze vidět, že Čapek na své cestě zřel mnoho krásného. „*Ale ze všeho nejkrásnější a nejdívnější je voda, která ulpívá za tebou*“⁸⁰ – takto zakončil kapitolu věnovanou moři, které se mu na celé cestě líbilo snad nejvíce a několikrát se o něm zmiňuje. Líbí se mu moře všech barev, klidná i rozbouřená, plná mořské havěti a rostlin. Popis moře obsahuje výčet přídatných jmen, což je pro Čapkův styl psaní typické, stejně jako užívání barev: „*Jaderské, Tyrhénské, Africké, Jónské, Ligurské; modré, zelené, ocelové, perleťové, zlaté a černé; mrtvé, dřímající, hučící a zpěněné; ať nezapomeneš na žádnou z těch proměnlivých tváří*“.⁸¹ Píše, že ho nelze pochopit ani pojmenovat, je pro něj přímo magické: „*Nemluv, nepokoušej se mluvit o hře vln; brečel jsi málem na pláži v Rimini*“.⁸²

Kromě moře se hojně zmiňuje ještě o jiném místě: kostele. I kostelům věnoval celou kapitolu a jejich stav vtipně komentuje v první větě: „*Kdybych za každý kostel, do kterého jsem vlezl, dostal docela malý odpustek, mohl bych do konce života hřešit jako dosud a ještě bych přišel do nebe*“.⁸³ Do kostela zavítal snad v každém městě, dotýká se jich v mnoha kapitolách. Navštívil velké katedrály v Římě, Miláně či Florencii i kostely „*malé a ještě menší a docela maličké*“.⁸⁴ Ironicky popisuje snahu vydělat na turistech i na svaté půdě a ruch přednášejících průvodců, ačkoliv by v chrámech měl být mír a klid. Chaos se objevuje také ve velmi známých katedrálách, jako je např. katedrála Narození Panny Marie v Miláně, kde si všímá mnoha turistů mluvících desítkami jazyků, a tak přirovnává milánský dóm k babylónské věži. Jak zmiňuje Janiec-Nyitrai, cizinci přestávají vnímat náboženský prostor jako místo k přemýšlení a k setkání s Bohem, ale vidí je jen jako muzeum plné soch a maleb, tento přístup je podpořen také kostelníkem, který vybírá vstupné.⁸⁵

⁷⁸ ČAPEK, Karel: Italské listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 30.

⁷⁹ Tamtéž, s. 31.

⁸⁰ Tamtéž, s. 51.

⁸¹ Tamtéž, s. 50.

⁸² Tamtéž, s. 50.

⁸³ Tamtéž, s. 53.

⁸⁴ Tamtéž, s. 54.

⁸⁵ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 129.

Vzhledem ke svému vzdělání a zálibám Čapek na svých cestách objevoval umění, které je v Itálii všude, dokonce i v ulicích, a dokumentuje dějiny západní civilizace.⁸⁶ Cestovatel obdivuje Michelangelovy náhrobky a malby v Sixtinské kapli, Giottovy malby v padovské kapli, Donatella, Mantegnu, mozaiky v Motreale, italské sochaře, architekturu, naopak nesnáší baroko. Cení si lidového a domácího umění, především etruského a sikulského, které je stále živé. Poznává palermské káry pomalované legendami, historickými scénami či obrazy z běžného života. V kostele v Neapoli se mu zase líbily lidové votivní obrázky. Díky jeho vzdělání se texty hemží architektonickými termíny: arkáda, portik, portál, oblouk apod. Ekfráze se objevují ve všech jeho cestopisech, ale v tomto italském je umění jedním z leitmotivů. Pomocí něho, jeho barev, témat a technik poznává samotnou Itálii a její historii.⁸⁷ Např. při návštěvě orvietského dómu popisuje umění malíře Lucy Signorelliho a jím vyzdobenou kapli. *„Nestačil mu ani poslední soud s celým splavem skvostně modelovaných muskulatur; ještě ovroubil celou kapli medailóny, z nichž každý je jako ilustrace k Dantovu Peklu, a všechno ovázal arabeskami, jež jsou zase girlandami z lidských těl v nejpodivuhodnějších polohách a zvratech. Je to, jako by se vůbec nemohl nasytit lidského těla v pohybu; opilý a přitom podivně jasný, vášnivě rozmáchlý a zase až násilně přesný: je to malíř, pro kterého stojí za to odpoutat se od běžných italských cest a vystoupit na skálu Orvieta.“*⁸⁸ Jak autor píše v kapitole o Florencii, někdy je na něho umění až příliš.

4.1.1. Čapek potkává lidi

Jednou z příjemných a důležitých částí cestování je poznávání nových lidí, které už často cestovatel nikdy znovu nepotká. Čapek samozřejmě pozoruje lid kolem sebe, „tvrdšíjně volí pozorovat svět v jednotlivinách a zkoumat společnost v jedincích“.⁸⁹ Kromě místních potkává i turisty, které nemá rád. Je jich všude mnoho, ruší, nerespktují místní poměry, jsou to cizí prvky, jimž se místní přizpůsobují, aby z nich vytěžili peníze. Autor dokonce rozlišuje pět druhů turistů: první cestují s průvodcem, který jim nahlas vypráví o památkách, druzí cestují s knihou, jíž se drží, aniž by vstoupili mimo vyznačené trasy, třetím druhem jsou novomanželé,

⁸⁶ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 134.

⁸⁷ ŠOLIĆ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015, s. 75.

⁸⁸ ČAPEK, Karel: Italské listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 23.

⁸⁹ ČERNÝ, Václav: *Karel Čapek*. Praha: František Borový, 1936, s. 23.

čtvrtým jsou bohatí cizinci, kteří všude jezdí autem, a poslední jsou kopisté, ti si nárokují díla, jež kopírují. Cizinci se dělí i podle národnosti, Čech se pozná podle toho, že vypadá jako Němec, ale je hlasitější, Angličani zase chodí všude s fotoaparáty.

Vůči lidem je optimistický, věří, že „není absolutně zlého člověka, je daleko více pouhé omezenosti než skutečné špatnosti na světě“.⁹⁰ Místní lidé jsou milí a přátelští. Bydlí na ulici, kde starší popíjí a povídají si a děti si hrají. Všiml si i rozdílu mentality mezi jihem a severem země. Na severu v Bolzanu se mísí italská a německá kultura, město je jako v Německu čisté, na horách je sníh, „*lidé jsou vážní, čistí, rozmyslní a ochotní*“⁹¹ a na ženách se mu líbí jejich modré oči. Čím níže, tím jsou Italové více „italšší“, temperamentnější, ochotnější. I přes slovní bariéru si s nimi cestovatel dokáže popovídat, protože jsou přívětiví. Popisuje historku, kdy mu jeden „domorodec“ vyprávěl o San Marinu, ačkoliv bojoval s francouzštinou a Čapek zase s italským. Pokud je tedy ochota, lze se domluvit i neznámými jazyky a gesty, „člověk se poznáváním a srovnáváním může také učit lépe chápat druhé, jestliže si uvědomí jejich odlišnosti a jestliže je respektuje. Poznávání cizích zemí a druhých lidí stavěl tedy jako předpoklad pro *porozumění mezi lidmi a národy*, na němž mu bytostně záleželo“.⁹² Místní mohou poutníkovi pomoci, jako když se chtěl Čapek dostat do Neapole. „*Jsou někdy složité situace, například když se člověk v Salernu chce dozvědět, jede-li dnes parník. Sklepník v kavárně si s mou otázkou nevěděl rady; i svolal na ulici lid, lid si pak sedl kolem mne, dal si přinést café nero a rokoval, co asi chci. Říkal jsem jim, že chci do Neapole; kývali hlavami a radili se, a pak mne dovedli sborem k vlaku, kde jsem jim musil na památku rozdat své vizitky.*“⁹³ Místní se o něj postarají, díky nim může Čapek poznat pravou a pro turisty tajnou Itálii. Přesto cestopis obohatil několika cizími slovy, převážně je vkládá do úst Italům pokřikujících na něj: „*da, da, charašo, gaspada, otto lire, acht, majher, mosjé vera tů, tů kompri, otto lire, ser, ejt, ejt, ejt*“.⁹⁴

Jazyk je součástí cestování, slouží jako prostředek komunikace. Díky znalosti národního jazyka se cestovatel může po zemi pohybovat snadněji a naopak, lidé v zemi se učí světovým

⁹⁰ ČERNÝ, Václav: *Karel Čapek*. Praha: František Borový, 1936, s. 23.

⁹¹ ČAPEK, Karel: *Italské listy* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 56.

⁹² POHORSKÝ, Miloš: *Karla Čapka fejetony z cest* in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 294.

⁹³ ČAPEK, Karel: *Italské listy* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 34.

⁹⁴ Tamtéž, s. 26.

jazykům za účelem zisku. A v turistických oblastech je slyšet jazyků ze všech zemí světa, překvapivě ale tato stránka turismu autorovi nevadí. „*Ale ano, má to své kouzlo; potloukáte se po ulicích jako ve snu; kanály šplouchají, u Svatého Marka hraje kapela, dvacaterý jazyk splývá v nekonečný šum; a vám je, jako byste měli v uších vatu nebo jako by vás obestíralo obluzující nekonečno.*“⁹⁵ Milánskou katedrálu nazval babylónskou věží, kde se mísí jazyky napříč národy i stoletími. Ovšem jazyková neznalost podle Čapka není na škodu, naopak, díky ní není poutník ničím zatížen, je svobodný a může se plně odevzdat do vůle boží a do rukou Italů. Musí doufat, že se o něj Bůh i místní postarají: „*tady už jenom spoléháš, že tě lidé nakrmí a napojí, ustelou ti a někam tě dovezou – jak a kam, to je zajisté v jejich moci, a nikoliv v tvé, ale svěříš se jim jako tvor němý a bezmocný, neschopný sám volit, bránit se a nadávat. A hle, dají ti jíst a pít, starají se o tebe, uloží tě; ty sám pak přijímáš to vše s tisíckrát větším povděkem, než kdyby sis to vše panovačně a obšírně naporoučel.*“⁹⁶ Lidé jsou velmi pohostinní, zvláště na venkově. A poutník díky jazykové bariéře nemůže od lidí nic chtít, takže putuje prostě jako sv. František, do kterého se Čapek stylizuje. Neznalost jazyka znamená bloudění, to pro Čapka znamená poznávání nových míst mimo bedekr, tedy příjemnou záležitost a nevázané cestování. Stejně tak je pro něj optimistické zjistit, že lidem lze (většinou) důvěřovat všude na světě.

4.2. Anglické listy

Cesta do Anglie proběhla 27. května až 27. července 1924. Čapek psal zápisky znovu přímo během ní („*kde toto píši*“⁹⁷) a posílal je do Lidových novin, kde vycházely od 16. června do 21. srpna. Knižně vyšly ve stejném roce u Aventina. Čapek odjel do Anglie převážně pracovní jako reportér světové výstavy ve Wembley a na sjezd PEN klubu jakožto předseda toho českého. Prvních několik dní se tak účastnil tohoto sjezdu, 4. června byla pořádána večeře na Čapkovu počest, o den později se konal slavnostní oběd, další dny se setkal s G. B. Shawem a R. W. Setonem-Watsonem. Tato cesta byla důležitá pro zvýšení dosahu Čapkova díla v Anglii i pro zlepšení pověsti Československa.⁹⁸ Začátkem července se s profesorem Otokarem Vočadlem

⁹⁵ ČAPEK, Karel: Italské listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 14.

⁹⁶ Tamtéž, s. 34–35.

⁹⁷ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 68.

⁹⁸ ZELINSKÝ, Miroslav: Stopami života in VLAŠÍN, Štěpán a kol.: *Kniha o Čapkovi: kolektivní monografie.* Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 20.

vydal na cestu po Anglii, Skotsku a Walesu.⁹⁹ Bohužel do Irska se nepodíval, ale přesto je mu část cestopisu věnována.

Anglické listy pro větší názornost provázené obrázky autorovými se skládají z 5 částí navazujících na autorovo putování: Anglie, Cesta do Skotska, Severní Wales, Listy o Irsku I–V, Zase v Anglii, celkem obsahují 27 kapitol. Cestopis zakončují dvě kapitoly doplněné do knižního vydání později: Vy, Angličané, což je stať z ankety *Daily Herald* z roku 1930, a Řeč do britského rozhlasu, kterou pronesl roku 1934. Již podle podtitulu je jasné, že kniha obsahuje autorovy ilustrace, které text doplňují. Objevují se na nich navštívená místa, zvířata, portréty literátů, jiné ilustrují autorův názor nebo vtipnou pointu v textu. Čapek kladl větší důraz na názornost a zrak.¹⁰⁰ Ilustrace tak vytváří další rozměr vyprávěného vedle psaného a mluveného (o hovorovosti a dialogičnosti cestopisu psáno již výše) a nejsou pouze doplňkem textu, ale „společně s textovým znakem vytvářejí dynamický vztah“.¹⁰¹ Ovšem Šolić vzápětí dodává, že ilustrace formují také narativní i fyzickou vzdálenost mezi dobou psaní a kreslení a mezi dobou, kdy se autor vrátí domu. Autentizace ilustrací ale i zápisků po návratu domů najednou zaniká a stává se bezvýznamnou.¹⁰²

Čapkův anglický cestopis je odlišný oproti prvnímu, a to nejen tím, že zde je psaní již plánované, tedy i méně spontánní. Samozřejmě popisuje oproti Itálii jinou zemi, Velká Británie byla během celé historie světovou mocností a zůstává jí i nyní. Je kolonizátorem mnoha jiných zemí a kultur, literární velmocí, deštivou zemí anglikánské církve plnou gentlemanů, ale také spojenectvím 4 zemí s odlišnou kulturou, geografii, mentalitou i jazyky. Bohužel z fejetonu lze vyčíst, že se Čapkovi Británie tolik nelíbila, zvláště pak přelidněný a zmodernizovaný Londýn, naopak dával přednost anglickému venkovu či skotské přírodě. Tato dualita města a venkova je jedním z hlavních témat cestopisu a budu se jí v další podkapitole zabývat. Dále se v Anglii najde méně domácího umění oproti Itálii, ačkoliv díky kolonizátorství mají Angličané maleb a soch plná muzea. Spisovatel hledá anglickou Anglii, to, co je typické, jako jsou anglické parky, kluby a gentlemani. Jako v ostatních cestopisech ani zde nechybí humor, filozofické úvahy i srovnání země s domovinou, kde najednou vyvstává určitá hranice mezi izolovanou ostrovní Anglií a kontinentální Evropou.

⁹⁹ BURIÁNEK, František: *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 182.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 185.

¹⁰¹ ŠOLIĆ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015, s. 46.

¹⁰² Tamtéž, s. 46–47.

Hned v první kapitole navazuje na myšlenky o očekávání z předchozí cestopisné knihy. Zmiňuje, že je důležité nalézt v nové zemi něco neočekávaného a nového, ale zároveň je pro cestovatele skvělé nalézt něco známého, „*to, o čem stokrát četl nebo co stokrát viděl na obrázku*“.¹⁰³ Je tedy důležité, aby země překvapila, ale zároveň splnila očekávání toho, co si cestovatel o zemi vysnil a vyčetl.

Anglie má díky své koloniální historii mnoho cizího, ale stále i mnoho anglického. Čapek se některých typických věcí dotkne na počátku v souvislosti s „nalézáním známého“. „*Člověk se vždycky nahlas podiví, když zničehonic potká starého známého. Nuže, stejně jsem se podivil, když jsem nad Temží našel Parliament, na ulicích gentlemany v šedivých cylindrech, na křižovatkách dvoumetrové Boby a tak dále. Byl to překvapující objev, že Anglie je opravdu anglická.*“¹⁰⁴ A tak popisuje anglické parky, které jsou plné překrásných a starých stromů, luk a občas doplněny ovce, nebo anglický trávník, na němž obdivuje, že vítá obyvatele, aby si na něj sedli nebo si skrze něj zkrátili cestu: „*Nikdy jsem neměl pocit tak neomezené svobody jako v tomto okamžiku*“.¹⁰⁵ Popisuje typickou architekturu, živé ploty, ovce, místa jako Cambridge nebo Oxford, anglický venkov i anglický domov, což je např. tenis, patriarchálnost a pohostinnost. Navštívil anglické kluby, ve kterých se mu líbilo, jak všichni mlčí: „*Člověk z pevniny si dodává důležitosti tím, že povídá; Angličan tím, že mlčí*“.¹⁰⁶ Anglickými kluby se inspiroval, když po návratu začal pořádat schůzky „pátečníků“.¹⁰⁷ A samozřejmě jsou aristokratičtí a konzervativní angličtí gentlemani, kteří jsou vážní a ctihodní, ale občas použijí svůj suchý humor či „*řeknou něco pitvorného*“.¹⁰⁸ Právě ti na rozdíl od Čapka vynikají ve schopnosti mlčet. Čapek je většinou popisuje s cylindrem na hlavě, „*gentleman, to je odměřená sloučenina mlčení, ochoty, důstojnosti, sportu, novin a počestnosti*“¹⁰⁹, ačkoliv uznává, že se nedají stručně popsat. Fejetony se hemží adjektivem „anglický“. Ve Skotsku si zase všiml

¹⁰³ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 63.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 63.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 68.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 86.

¹⁰⁷ POHORSKÝ, Miloš: Karla Čapka fejetony z cest in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 301.

¹⁰⁸ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 67.

¹⁰⁹ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 143.

dudáků, highlanderů, kostkovaných plédů, kiltů nebo skotu a navštívil mnoho jezer, skotskou vysočinu nebo ostrov Skye. V krátké kapitole o Walesu se zmiňuje o nesrozumitelné waleštině.

Jak bylo řečeno, nenajdeme ve druhém cestopisu mnoho poznámek o domácím umění či o umění vůbec. Zatímco Itálie byla kolébkou renesance a mnoha umělců a umění se nacházelo přímo v ulicích, Anglie je příliš moderní a umění se nachází pouze v galeriích a muzeích. V celém cestopise najdeme pouze jednu zmínku o anglickém malíři, konkrétně o romantikovi J. M. W. Turnerovi. Za velkého umělce považuje také „divnou a velikou“ přírodu, kterou poznal v Natural History Museum. Anglie byla kolonizátorskou zemí, a tak svá muzea naplnila artefakty z ostatních zemí světa. „*Poklady celého světa shrnula bohatá Anglie ve svých sbírkách; sama nepřilíš tvořivá, svezla metopy akropolské a egyptské kolosy z porfyru nebo žuly, reliéfní balvany asyrské uzlované plastiky starého Yucatánu, usměvavé Buddhy, řezbičky a laky japonské, výkvět umění z kontinentu a změť koloniálních památek: železná kování, tkaniny, skla, vázy, dózičky šňupáků, knižní vazby, sochy, obrazy, email, vykládané sekretáře, saracénské šavle a bůh mi pomoz, já nevím co ještě; snad všechno, co na světě má nějakou cenu.*“¹¹⁰ Čapek znovu proniká k lidovému a prvotnímu umění jako v předchozím cestopisu a spojuje toto prvotní umění s dokonalostí člověka. „*Kde je dokonalost člověka? Vždyť je to strašné, že je všude; vždyť je to příšerný objev nalézt dokonalost člověka i na počátku bytí; nalézt ji v utváření prvního kamenného šípů; nalézt ji v kresbě Křovákovi; nalézt ji v Číně, na Fidži a ve starém Ninive a všude, kde člověk nechal památku svého tvořivého života.*“¹¹¹ Ovšem na návštěvě Výstavy britského impéria poznal, že „*není už domorodého umění*“¹¹², protože se domorodci „*stali zaměstnanci civilizovaného průmyslu*“¹¹³ a umění tvoří stejně jako v továrně za účelem zisku. Výtvarné umění není sice na ostrovech tolik rozšířené, ale literatura ano. A tak se ve fejetonech objevují intertextové odkazy k anglickým literátům a dílům, a to nejen těch, které autor potkává, ale např. i k jezerním básníkům, Doylovi *Psu baskerwillskému*, Stevensonovu *Ostrovu pokladů* a dalším. Navštívil slavnou Baker Street, ale jeho očekávání bylo zklamáno, „*není tam ani stopy po Sherlocku Holmesovi*“.¹¹⁴ Cestovatel navštívil mnoho muzeí, jimž jsou věnované dvě kapitoly, což zmiňuje prostřednictvím jemu pokládaných otázek, zda byl v British Museum, muzeu Madame Tussaud's, National Gallery a v dalších, na

¹¹⁰ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 80.

¹¹¹ Tamtéž, s. 81.

¹¹² Tamtéž, s. 91.

¹¹³ Tamtéž, s. 91.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 70.

což odpovídá: „*Ano, ano, ano, byl jsem všude...*“.¹¹⁵ Muzeum je místo, kde jsou vystavovány pro lidstvo důležité předměty z různých míst a časových období, které dokumentují kulturu, dějiny a jejich vývoj. Jak již bylo řečeno, ve Velké Británii je vystavováno mnoho předmětů z cizích, kolonizovaných zemí, v Londýně pravděpodobně více než z domovské země, čehož si Čapek negativně všímá (viz výše). Na druhou stranu, návštěvník má možnost vidět najednou tolik různorodých předmětů a porovnávat jednotlivé doby a kultury, což by jinak nebylo možné. Toho ale může být na pozorovatele příliš. Jak ovšem zmiňuje Janiec-Nyitrai, tyto předměty jsou vytrženy ze svého prostředí a původního kontextu a jsou zakonzervovány v galeriích a muzeích, a tak ztrácejí svůj původní smysl a účel.¹¹⁶

Součástí cestopisných děl je porovnávání navštívené a rodné země, jak již bylo řečeno, toto je součástí i Čapkových cestopisů, které se kromě kontrastů snaží hledat i spojovací články jednotlivých národů. Anglie je specifická, protože je od Evropy oddělena mořem a Lamanšským průlivem, tuto skutečnost autor tematizuje. Čapek se dovolává např. českého koření, srovnává anglický a český venkov, při prohlídce prestižního Cambridge se zmiňuje o nuzných českých studentech. Při putování myslí stále na domov, který miluje, i když jsme malý národ (tuto myšlenku rozvede více v holandském cestopise), ale uznává, že je možné, že při návratu domů bude zase myslet na ostrovy. Nakonec ovšem dodává, že kontinent je mu i s jeho přednostmi a nedostatky milejší. „*Kontinent je hlučnější, méně ukázněný, špinavější, vzteklejší, prohnanejší, vášnivější, družnější, zamilovanější, požívačný, bujný, hrubý, hovorný, nezávazný a jaksi míň dokonalý. Prosím vás, dejte mně jízdní lístek rovnou na kontinent.*“¹¹⁷

4.2.1. Čapek utíká z města na venkov

Jedním z hlavních motivů vystávajících v *Anglických listech* je protiklad prostoru města a venkova. Čapek navštěvuje města i vesnice na všech svých cestách, ovšem v Anglii je jeho rozdílný názor na tyto prostory nejvíce tematizován. Značný prostor v knize dává hlavnímu městu, Londýnu, popisuje ulice, dopravu, ale i jakási útočiště od moderní civilizace v podobě parků. Navštěvuje průmyslová města (Glasgow) i ta, která si udržují alespoň částečně tradice

¹¹⁵ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 78.

¹¹⁶ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 133.

¹¹⁷ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 151.

(Cambridge, Oxford nebo York). Venkov poznává v Anglii i ve Skotsku, čím výše cestuje, tím se vzdaluje od civilizace k přírodě.

Město je prostor vytvořený lidmi, který odráží dějinný vývoj civilizace a její kultury. Město představovalo střed světa, sakrální místo ve středu s chrámem. Postupně zachycovalo společenské změny a bylo to místo moderní civilizace a hospodářského vývoje. Jedná se o proměnlivé a nestálé místo. Bývá zachycováno jako labyrint, v němž postavy bloudí, kde je chaos a ruch, jako místo, v němž se lidé chovají amorálně. Postavy v něm mohou vidět ráj, splnění svého snu, ale po přestěhování se nacházejí špatné věci skryté pod povrchem, které je mohou zničit. Venkov představuje protiklad města, místo nižší a primitivnější, které naopak zůstává stejné a uchovává tradice. Venkov je často idealizován, lidé k sobě mají blíže, jsou přátelší, postavy utíkají ke klidu, tichu, harmonii a přírodě.

Daniela Hodrová definuje tři možnosti vystupování města v literatuře: 1) jako prostor – předmět (průvodce, knihy o městech), 2) jako prostor – prostředí (v románech), 3) jako prostor – postava v poezii a próze.¹¹⁸ Tyto způsoby se vzájemně kombinují. V cestopisech je město prostor – předmět i prostor – postava. Město je popisováno, hodnoceno, srovnáváno, ale i oslovováno a personifikováno: „*Zdravím tě oběma rukama, Cambdridgi, neboť dostalo se mi radosti jíst se studenty, masters a jinou mládeží z hliněných hrníčků v Půlměsíci; a bylo mi dobře mezi nimi*“.¹¹⁹ Z ukázky lze vidět, že oslovení je užíváno v případě, že má autor k městu silný vztah, v tomto případě kladný, ale objevuje se i v záporném kontextu: „*Zradilo jsi mne, Ely, mrtvé město ležící u nohou románské katedrály*“.¹²⁰

Město lze dále dělit na centrum a periferii. Centrum je město s pamětí, kde se dochovaly hlavní historické dominanty města. Často se v něm nachází chrám, kolem kterého se stavěla již starověká města. Posléze docházelo ke zbourání městských hradeb, což umožnilo vznik periferií. V centru se mísí staré pamětihodnosti s moderní technikou, zároveň se jeho význam oslabuje, právě protože vznikají nové obchodní či průmyslové dominanty na okrajích.¹²¹ Turismus ve velkých městech přivádí do centra cizince, a naopak vytlačuje místní do periferních lokalit, kde mají lidé možnost žít ve větším klidu, ale i nouzi. Dochází k násilnému

¹¹⁸ HODROVÁ, Daniela: Město in HODROVÁ, Daniela: *Místa s tajemstvím: (kapitoly z literární topologie)*. Praha: KLP, 1994. s. 94.

¹¹⁹ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 101.

¹²⁰ Tamtéž, s. 103.

¹²¹ HODROVÁ, Daniela: Město in HODROVÁ, Daniela: *Místa s tajemstvím: (kapitoly z literární topologie)*. Praha: KLP, 1994. s. 101.

zatraktivnění pamětihodností, které přestávají mít svojí prvotní funkci a slouží jen jako symboly měst pro turisty. V případě *Anglických listů* Čapek nepopisuje mnoho pamětihodností, o některých se jen zmíní (Parlament, Baker Street). Než konkrétní dominanty spíše popisuje další prostory, které se objeví v rámci města jako např. ulici, anglický klub, anglickým dům (domov), muzeum, park apod. Janiec-Nyitrai se zmiňuje o této „vědomé rezignaci“ jako o svobodném rozhodnutí autora–cestovatele, který chce poznávat svět podle sebe, ne podle doporučených dominant, které v sobě nosí určité hodnoty a očekávají konkrétní reakce návštěvníků.¹²² Když Čapek navštíví známá turistická místa jako Baker Street či Notting Hill, je dokonce zklamán, místa nedosahují jeho očekávání.

Naopak periferii, město bez paměti, cestovatel prozkoumává bez znalostí a očekávání. Vytváří si vlastní mapu, „vlastní interpretace“¹²³, reakce jsou bezprostřední a neočekávané. Již v italském cestopise byla vidět jeho záliba pro navštěvování menších a neznámých měst. Tento zájem o něco neznámého, obyčejného, „nedoceneného“ a na okraji je vidět v celé jeho tvorbě i filozofii. V Londýně navštívil East End, o němž mu místní radili, aby tam šel pouze s průvodcem a bez peněz. Vydal se tam, ale zůstal zklamán z přílišné chudoby, nouze, špíny. „*Jinde je chudoba a ošklivost jen jako smetiště mezi dvěma domy, jako ohavný kout, pištěl či nečistý odpadek; ale tady jsou míle a míle černých domků, beznadějných ulic, židovských krámků, nadpočetných dětí, kořalen a křesťanských azylů. Míle a míle, od Peckhamu po Hackney, od Walworthu po Barking: Bermondsey, Rotherhithe, Poplar, Brombley, Stepney Bow a Bethnal Green, čtvrti dělníků, židů, cockneyů a nakladačů z doků, lidí chudých i ztracených – vše stejně nijaké, černé, holé a nekonečné, proryté nečistými kanály hlučné komunikace a napořád stejně bezútěšné.*“¹²⁴ V této části se nacházejí průmyslové budovy, továrny, sklady, žijí zde chudé rodiny dělníků, nejedná se tedy o příjemné poznávání periférie, která má blízko k idyle vesnice, jako je tomu v Itálii, význam periférie se změnil. Ulice jsou spletené, cestovatel přiznává, že se ztratil a nemůže najít cestu ven.

¹²² JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 114.

¹²³ Tamtéž, s. 115.

¹²⁴ ČAPEK, Karel: *Anglické listy* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 94.

Obrázek 4: Traffic¹²⁵

Hlavním městem Anglie byl Čapek zklamán. Londýn se mu jeví jako příliš velký, moderní, plný ruchu a shonu, jako labyrint. „Složitější je to s hlasy Londýna: tam uvnitř na Strandu nebo na Picadilly, to vám je, lidi, jako prádelna s tisíci vřeteny; to to drnčí, rachotí, přede, bublá, sviští a hrčí tisíci nacpanými motory, busy, auty a parními mašinami.“¹²⁶ Ačkoliv představuje moderní vývoj civilizace, nepřináší pokrok, ale naopak zánik hodnot. První zmínky o městě a jeho ulicích jsou negativní. Londýn „páchne povšechně benzínem, spálenou trávou a lojem“¹²⁷, přičemž ho srovnává s Prahou, která Londýn předčí, protože každá její ulice páchne jinak. Praha je pro Čapka symbolem domova, harmonie, tradice a řádu. V ulici jsou všechny domy vedle sebe stejné, příliš dokonalé, tedy i nudné a nezajímavé. Londýn je představen jako

¹²⁵ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 71.

¹²⁶ Tamtéž, s. 68.

¹²⁷ Tamtéž, s. 68.

moderní velkoměsto, které je zmechanizované, plné techniky. Silnice jsou plné rachotících dopravních prostředků, autobusy autor popisuje jako „*supající mastodonty řítící se ve stádech s hejny lidiček na zádech*“¹²⁸, přirovnává je k nebezpečné a neznámé divočině. Svou nelibost k modernitě vyjadřuje skrze popis metra: „*Jenom podzemní dráha je nová, a proto asi je tak ošklivá*“.¹²⁹ Uvažuje nad tím, jak se bude v budoucnu cestovat, zda vzduchem či pod zemí, protože po zemi už to nepůjde, což je podle něj zvláštní vymoženost moderního vývoje. Ze spěchu, velkého množství obyvatel, rychlé a nepřehledné dopravy měl úzkost a strach: „*poprvé v životě jsem pocítil slepý a zuřivý odpor k moderní civilizaci*“.¹³⁰ Čapek své pocity vyjádřil v kresbě „Traffic“ (viz obr. 4), která zobrazuje silnici s řadou aut táhnoucí se do nekonečna obehnanou vysokými zdmi s reklamami, ze které není úniku.

Uprostřed hlavního města se cítil ztracený a bezcenný, jako by lidský život neměl žádnou cenu a člověk byl pouze „*zvětšenou bakterií*“.¹³¹ Snažil se zrychlenému životu přizpůsobit a nepřemýšlet nad tím, co se kolem něj děje. Tento styl života se přenesl i na obyvatele, kteří jsou méně přátelští, hledí si svého a navazují méně vztahů. Dochází k jejich anonymitě. Angličané jsou opakem jižanských Italů. Nekonverzují venku na ulicích (ovšem mlčí i v klubech, takže částečná uzavřenost je jejich povahou nezměněnou moderním přístupem), ulici používají jen k přechodu z místa na místo, nikoliv jako místo k žití a navazování kontaktů, „*londýnská ulice je jen takové koryto, kterým život teče, aby už byl doma*“.¹³² Srovnává Anglii s Českem či s Itálií, kde jsou ulice velkou hospodou, kde se popíjí, povídá a žije. V tomto cestopisu srovnává zemi s domovem více, protože se mu v Anglii nelíbí, je to nepřístupná země, „*v Anglii ,neexistuje nic‘, kdežto doma ,existuje všechno‘ [...] a tudíž jeho pokusy ,domestikovat‘ tuto zemi selhávají*“.¹³³ Právě z ulic se skládá celé město, jsou tak odrazem národa a jeho mentality. V případě britských ulic odrážejí tamní účelnost, odcizenost a fádnot.

Ulice spojují prostor veřejný a soukromý. Dům je uzavřený, intimní prostor, slouží člověku jako útočiště před okolním světem. Jak zmiňuje Janiec-Nyitrai, cestovatel se ocitá v cizí zemi bez domova, vstupuje do domů jiných jako cizinec a má tak odstup k vymezení

¹²⁸ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 72.

¹²⁹ Tamtéž, s. 66.

¹³⁰ Tamtéž, s. 73.

¹³¹ Tamtéž, s. 73.

¹³² Tamtéž, s. 69.

¹³³ ŠOLIĆ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu.* Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015, s. 50.

významu prostoru domu.¹³⁴ Jak bylo výše řečeno, domy nejsou v Anglii individuální, ale nudně jednotvárné. Kompenzují to, co anglickým ulicím chybí, tedy místo k setkávání a k zábavě, to se děje v uzavřeném prostoru jen mezi nejbližšími lidmi. Anglický domov je idealizován a popsán jako držitel tradice typicky anglicky: „*Anglický domov, to je tenis a teplá voda, gong svolávající k obědu, knihy, louky, pohodlí vybrané, ustálené a požehnané staletími, svoboda dětí a patriarchálnost rodičů, pohostinnost a formalism pohodlný jako župan; zkrátka anglický domov je anglický domov*“.¹³⁵

Kromě domova je městským útočištěm před chaosem ještě park, tedy prostor přírodní, ovšem vytvořený lidmi. Je to prostor na pomezí města a přírody, příroda je však zkrocená a park je upravený a uspořádaný. Nacházejí se zde prastaré stromy, které i podle cestovatele zachycují tradici, jakou je purismus a aristokratismus, a Čapek při sezení v parku pocítil „*náklonost uznávat hodnotu starých věcí*“.¹³⁶ Při prvním setkání s ostrovy Čapek považuje celou Anglii za anglický park. Hyde Parku je věnována celá kapitola, je plný lidí a představuje jediný londýnský veřejný prostor určený k diskuzi. Kdokoliv si tam může stoupnout a promlouvat o čemkoliv, ostatní k němu přijdou poslouchat a můžou s ním souhlasit, či mu odporovat, „*jakživ jsem neviděl něco podobného*“,¹³⁷ komentuje to s překvapením Čapek. I on si dovolil poslouchat několik mluvčích a sám se pustil do hovoru s místním, pověděl mu o svém záporném vztahu k Londýnu a kladném k obyvatelstvu: „*než jsem to vše pověděl, stálo kolem nás deset lidí a tiše poslouchali; mohl jsem se pokusit o založení nové církve, ale nenapadl mne žádný dosti nepochybný článek víry a krom toho neumím dost dobře anglicky, a proto jsem se ztratil*“.¹³⁸

Protikladem anglického hlavního města jsou města skotská. Edinburgh popisuje jako „*pěkné, kamenně šedé a divné*“¹³⁹ město, jehož stará a nová část je rozdělena železnicí. Líbí se mu, že se všude nacházejí kostely a sochy, tedy předměty kultury a historie. V Edinburghu je to rozmanité, překvapivé, každá ulice skrývá něco jiného (na rozdíl od anglických ulic). Obdivuje vysoké domy, komíny v průčelí, na bidélkách – nic z toho nenachází v Anglii. I lidé jsou ve Skotsku podobní těm v Česku, jsou přátelštější, veselejší, bodří, zavalití a Skotky jsou

¹³⁴ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 137.

¹³⁵ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 98–99.

¹³⁶ Tamtéž, s. 66.

¹³⁷ Tamtéž, s. 75.

¹³⁸ Tamtéž, s. 77.

¹³⁹ Tamtéž, s. 107.

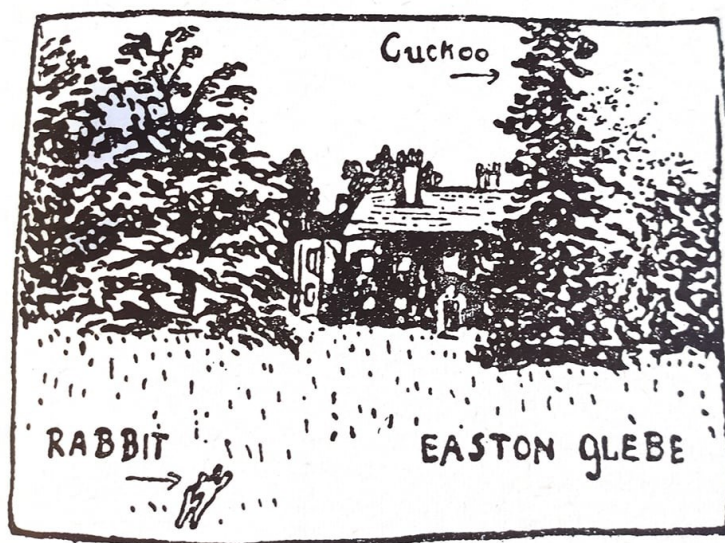
údajně hezčí než Angličanky. Skotsko je plné tradic, a tak lze na ulicích potkat dudáky v tartanových kiltech, tato tradice ale působí autenticky, ne jako falešná autenticita starého Holandska. Většina skotských měst je malá, malebná, plná historie, blízko přírody, kterou tvoří jezera (lochy), hory, skotská vysočina a skotský skot. Skotsko koresponduje s Čapkovou zálibou v přírodě a menších městech plných kultury, tradice a dějin. Ovšem našly se i výjimky, kromě skotské neděle se Čapkovi nelíbilo v průmyslovém Glasgow, které je také největším a nejlidnatějším městem Skotska. Glasgow je podobné londýnským perifériím, je plné továren, skladů, oceláren a plynojemů. To by cestovateli nevadilo, umí najít krásu i v nelibých, ošklivých věcech, ale je mu smutno ze života, na který má takové město vliv. „*Já bídný hříšník myslím a vidím, že to vše je velmi krásné, i malebné, i monumentální; ale život, který se z toho rodí, ulice, lidé, tváře z dílen a pisáren, přibytky lidí, jejich děti a jídlo, život, jářku, život, který se žíví z těch velkých a silných věcí, není ani krásný, ani malebný.*“¹⁴⁰ Lidé zde žijí v bídě, špíně, dusnu a chaosu, a tak cestovatel z města rychle utekl.

Venkov je prostor vytvořený lidmi, který ovšem stále podléhá přírodnímu řádu, uchovává tradice a náboženství. Je zakotven v minulosti, nevyhledává novinky, naopak čerpá ze starších dob. Často je popisován idylicky jako čisté a klidné místo plné morálky a dobrých mravů. Lidé jsou zde přátelštější, pomáhají si, znají se, nedochází k anonymitě jako ve městě. Ačkoliv se také může jednat o uzavřenou komunitu, která mezi sebe nepouští cizince a kohokoliv, kdo se vymyká normálu. To se Čapkovi při cestách neděje. Venkov je tedy opakem města a Čapek ho nejen ve Velké Británii preferuje. Při popisu venkova používá mnoho deminutiv (džbáněk, světlounký, stanička, ovečky apod.).

Anglický venkov definují tráva, louky, lesy, stromy, pásy zeleně, barevně je v opozici k šedi města. Příroda je velkou součástí venkova, zatímco v městě najdeme kus „přírody“ pouze v parku. Její součástí jsou stáda ovcí a koní, jezera a tůň s lekníny. Ale i tato příroda je podřízena lidem a nejedná se o divokou, nedotknutou přírodu. Čapek zajímavě poznamenává, že nikde neviděl pole nebo statky, které by svědčily o těžké lidské práci. V kapitole Country oslovuje českého sedláka, který vede imaginární rozhovor s Angličanem. Pře se s ním o účelu půdy, která je v Česku využita k pěstování řepy a brambor, líbí se mu, že je za tím vidět spousta práce. Anglický venkov označuje jako ráj, „*není pro práci; je pro oči*“.¹⁴¹

¹⁴⁰ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 123–124.

¹⁴¹ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 97.

Obrázek 5: Domov H. G. Wellse¹⁴²

Lidé jsou velice milí a pohostinní, Čapka zvou k sobě domů a ukazují mu to nejlepší z Anglie: příjemné prostředí, ochotu, dobré jídlo, anglický domov. Bydlel v několika domovech, také u spisovatele H. G. Wellse, jehož s Vočadlem navštívili. Jeho domov dokonce nakreslil (viz obr. 5). Anglické domovy jsou postaveny z dřevěných trámů, nachází se v nich dubový stůl, krb – jinde se zmiňuje, že pochází z dřevěné, „živé“ země, takže i anglický dům je mu sympatický. Vyjmenovává historky o tom, jak tancoval nebo lezl na věž kostela, na venkově tedy dělal zajímavé i „běžné“ věci. Na venkově nebyl turistou, ale součástí tamního běžného života a využil všeho, co se mu namanulo.

Venkov ve Skotsku v podstatě neexistuje, jedná se buď o město nebo jsou jeden dva domky součástí nezasazené přírody, zcela vzdálené od civilizace: „*teskný a prázdný kraj, který se dosud nepodrobil ruce člověka*“.¹⁴³ To už není jen klid, ale ticho a samota. I přesto pobýval u několika dobrých lidí a společně zpívali skotské balady. Skotská příroda ovšem převažuje, ale i ta je osamocena: „*Jezero bez rybáře, říčky bez mlynáře, pastviny bez pastýře, cesty bez poutníka*“.¹⁴⁴ Přestože se o venkově nezmiňuje tolik jako o městech, lze vidět, že v něm zanechal mnoho krásných vzpomínek a zážitků. Pohostinným lidem děkuje a kapitolu

¹⁴² ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 97.

¹⁴³ Tamtéž, s. 112.

¹⁴⁴ ČAPEK, Karel: Anglické listy in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 115.

o venkově ukončuje slovem pohádka, i on tedy odkazuje na ideální, dokonalý, pohádkový život na venkově.

4.3. Výlet do Španěl

Cesta do Španělska proběhla v roce 1929, ale články byly napsány až po návratu. Protože už vznikaly s myšlenkou knižní publikace, byly prodlužovány, detailněji popisovány a beletrizovány, ale také byly méně bezprostřední.¹⁴⁵ Pouze některé části byly uveřejňovány v *Rozpravách Aventina* od 10. listopadu 1929 do 9. března 1930. Celý text byl knižně vydán v dubnu 1930 v Aventinu.

Výlet do Španěl osvětlený obrázky autorovými je složen z 29 fejetonů. Podle Buriánka se tento cestopis více podobá typickým bedekrům, popis kopíruje reálnou cestu, některé kapitoly jsou o konkrétních navštívených místech (Toledo, Andalucia, Alcázar) nebo o prostorech typu zahrady nebo ulice, jiné se týkají témat tradic, umění nebo cestování, „pokouší se zachytit osobitý charakter země“.¹⁴⁶ Pohorský zmiňuje, že třetím cestopisem už Čapek vytvořil tradici svých cestopisných děl, v nichž poznává geografii a kulturu cizí země.¹⁴⁷ Tematicky i povahou navštívené země je španělský cestopis podobný tomu italskému. Cestopis obsahuje autorovy kresby, které převážně zachycují španělský lid, život a kulturu, čímž se liší od anglického a severského cestopisu, které zachycují přírodu. Jelikož byly (alespoň některé) tvořeny až po návratu, může se stát, že byly v Čapkově mysli pozměněny nebo že na něco zapomněl: „*Tedy pokusil jsem se nakreslit z paměti, jak vypadá taková španělská zahrada*“.¹⁴⁸

Čapek v tomto cestopisu více tematizuje cestování. Knihu začíná poznámkou o tom, jak si básníci oblíbili exotické dálky a píšou o nich ve svých básních, odkazuje tak např. na poetismus nebo básníka Guillauma Apollinaira, kteří byli fascinováni exotismem. Dále popisuje vlaky a spací vozy, které jsou symbolem cesty.¹⁴⁹ „Čapek zde vytváří spojení s poetistickou

¹⁴⁵ OPELÍK, Jiří: Karel Čapek žurnalista in ČAPEK, Karel: *Počtení i počteníčko. Vybrané sloupky a entrefilety z let 1921–1938*. OPELÍK, Jiří (ed.). Praha: Torst, 2021, s. 367.

¹⁴⁶ BURIÁNEK, František: *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 187.

¹⁴⁷ POHORSKÝ, Miloš: Karla Čapka fejetony z cest in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 302.

¹⁴⁸ ČAPEK, Karel: *Výlet do Španěl* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 213.

¹⁴⁹ Dalším symbolem cesty je kufr, ovšem spisovatel ho zmiňuje v kontextu povrchního cestování, kdy tento falešný poutník sbírá a lepí na svůj kufr mezinárodní samolepky, které ale lze sehnat v cestovních kancelářích. Čapek se nad tímto způsobem pousmívá.

obrazností vlaků jakožto populárních tropů transkontinentálních cest ve 20. a 30. letech [...] české poetistické obrazy vlaků představují poměrně romantizovaný pohled na modernitu a její ideu pokroku“.¹⁵⁰ Ve skutečnosti nejsou pohodlné a člověk v nich musí strávit mnoho nudných hodin. A tak čtenářům alespoň vypráví strasti spojené s ležením na horní lůžko, aniž by spícímu na spodním lůžku šlápl na hlavu, které doplnil krátkým a vtipným „komiksem“. Doporučuje alespoň lokální vlaky, díky nimž má člověk možnost poznat více ze země nejenom tím, že uvidí menší města, ale také proto, že se jimi vozí obyčejní a hodní lidé, se kterými si může popovídat. Znovu se objevuje myšlenka, že země je nejlepší na maloměstech a venkově. Při přejíždění hranic států se místa skutečně naprosto mění, takže lze vidět rozmanitost a kontrast světa: „Zjišťuji pokaždé s novým okouzlením, že přecházejí hranice státu vpadám do nového světa, kde jsou jiné domečky a jiná řeč, jiní četníci, jiná barva půdy a jiná příroda“.¹⁵¹ Bez toho by nemělo smysl nejenom putovat, ale ani o těchto poutích psát. Když člověk jede do země, tak se netrpělivě těší na dobrodružství, při cestě myslí na svůj domov a při návratu se smutně loučí se zemí, kterou opouští. Čapek se nechce vrátit do každodenní rutiny, chce poznávat vše, co ještě neviděl: Salamanku, Santiago, baskické txitsularis... Jak vzkazoval už v prvním cestopise, vše stojí za vidění. „Člověk by měl všechno vidět a ke všemu se vztáhnout, tak jako poplácal toho osla v Toledě nebo hladil peň palmy v zahradě Alcázaru. Všeho se aspoň prstem dotknout. Celý svět přejet dlaní. Ta radost, člověče, když vidíš nebo hmatáš, cos dosud neznal. Každý rozdíl ve věcech a lidech rozmnožuje život.“¹⁵²

Přemístění se z místa na místo, pohyb, to je základní stavební kámen cestování. A právě to lze najít ve španělském textu a ilustracích. Podle Šolić ve fejetonech existuje pohyb ve třech rovinách: jakožto parodie technologické a vizuální turistické zkušenosti, kterou tyto roviny vytvářejí; jako simulace filmových prvků v narativu a jako reprezentace kulturní identity navštívené země.¹⁵³ Pohyb je tematicky zachycen v mnoha kapitolách, např. v kapitole o koridě, o flamencu, o pelotě. To jsou všechno typické španělské zvyky, pohyb se tedy odráží přímo v kultuře, což může souviset např. také s vlivem cikánských nomádů. V textu je pohyb zachycen následovně: „Tedy tohle je zpomalený film: ve skutečnosti vidíte čtyři bílé figurky,

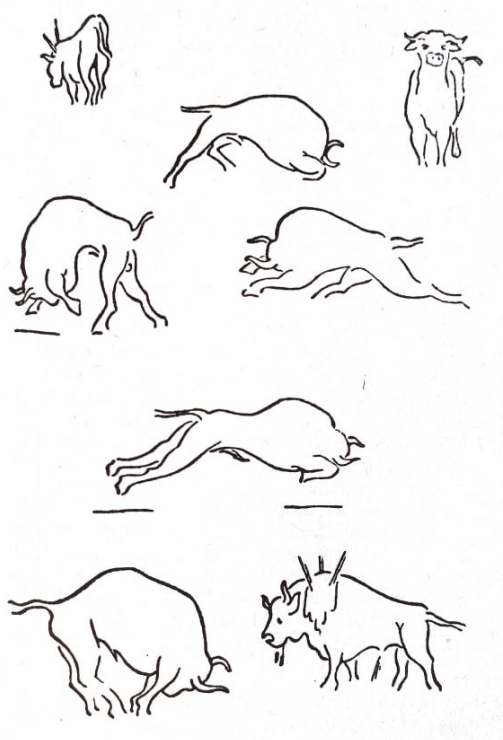
¹⁵⁰ ŠOLIĆ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015, s. 52.

¹⁵¹ ČAPEK, Karel: Výlet do Španěl in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 171.

¹⁵² Tamtéž, s. 272.

¹⁵³ ŠOLIĆ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015, s. 91.

skákající každá na své čáře, a bum plesk, bum plesk, bum plesk, nad nimi lítá míček skoro neviditelný“.¹⁵⁴ Používá citoslovce, krátké věty, kterými vytváří rychlost a dynamiku hry. Pohyb je zobrazen i v ilustracích. Lidé jsou zachyceni v různých pozicích, z různých úhlů, čtenář si pomocí nich dokáže onen tanec či hru představit. Tato technika připomíná film nebo komiks, které se začaly rozvíjet na začátku století. I pelotu v předchozím úryvku popisuje jako „zpomalený film“. Novou techniku v oblasti umění přijímá lépe než jinou. Ale i obyčejní obyvatelé, které zachycuje, jsou plni pohybu, natahují ruce, fotí a zaklánějí hlavy nebo jsou alespoň ukročeni, nejsou statiční jako v předchozích kresbách.

Obrázek 6: Črty pohybu býka¹⁵⁵

Ve všech cestopisných knihách se autor zaměřuje na tradiční věci, které vycházejí z národní historie a kultury a které se dodržují a předávají po staletí. Alice Jedličková toto považuje za část Čapkova postoje, autor necestuje jen za objevy či dobrodružstvím, ale především, aby poznal „archetypy lidského bytí, univerzální pojítka kultur, elementární hodnoty života, řád a harmonii vybudované staletími“.¹⁵⁶ Na svých cestách hledá pestré věci, které jsou typické pro jednotlivá místa, ale zároveň univerzální pro celý svět. Jedličková také

¹⁵⁴ ČAPEK, Karel: Výlet do Španěl in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 265.

¹⁵⁵ ČAPEK, Karel: Výlet do Španěl in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 229.

¹⁵⁶ JEDLIČKOVÁ, Alice: Čapkovy cestopisy in *Česká literatura*, 1988, 36 (2), s. 166.

dodává, že jeho hodnocení pomocí domova není kontrastivní, ale naopak díky němu ukazuje podobnost navštívených kultur s jeho vlastní.¹⁵⁷ Na konci Výletu do Španěl radostně dodává, že to právě španělské Španělsko v kultuře i mentalitě lidí opravdu našel: „*Čím byli španělštější, tím jsme je měli raději a tím víc jsme si jich vážili*“.¹⁵⁸ Vypravěč projevuje respekt a úctu k tradicím a přímo se cítí „součástí španělské kultury, neboť zde nalézá estetické potěšení a potvrzení svých idejí každodenního života“.¹⁵⁹ V cestopisu popisuje mnoho charakteristických prvků: baskickou hru pelotu, patios, zahrady a jejich flóru, maurskou architekturu, Goyovo umění... Tradice se pojí s přírodou i běžnými lidskými činnostmi.¹⁶⁰ Jednou z nejpřekvapivějších činností je čištění bot, což je podle autora „*národní španělský tanec nebo obřad*“.¹⁶¹ Již podle tohoto označení lze poznat, že i tento zvyk je dynamický a pohybový. Čistič se „vrhne“ na boty, „přehazuje“ kartáče, tancuje rukama, tento obřad se koná na počest platíciho. Další již zmíněnou tradicí jsou býčí zápasy, které stejně jako pro mnohé jiné byly pro Čapka ambivalentní. Některé části se mu líbily jako třeba slavnostní nástup toreadorů. Zápasy jsou tradičními nejen v kultuře, ale i v literárním a výtvarném umění, a tak to pro umělce samotného muselo být fascinující. Ale dostavily se i trapné pocity, a to např. ze zranění matadora býkem. Představení se mu zdá spíše krásné a důstojnější než smrt na jatkách. Hájí tento starý zvyk jakož i Španěle, kteří se jinak chovají ke zvířatům mile, a koridu vidí jen jako typické představení jako třeba salsa show. Ale přiznává, že už by na krutý zápas znovu nešel. Boj býka a toreadora nedokáže detailně popsat. „*Rád bych vám líčil krok za krokem, co následovalo; ale kde bych nabral slov pro tento tanec býka, koně a jezdce?*“¹⁶² Přesto se o to snaží a různé druhy zápasů líčí na mnoha stranách i kresbách, na nichž zvětňuje býka zepředu, ze strany, zezadu, ve skoku dlouhém i kratším, bojujícího, bodnutého i mrtvého (viz obr. 6).

Podobně jako býky zachycuje i tanečníky flamenca a salsy, tanečníci jsou v záklonu, švihají nohama, ženám se točí sukně, hudebníci hrají na kytary. Pohyb je zde ruku v ruce se

¹⁵⁷ JEDLIČKOVÁ, Alice: Čapkovy cestopisy in *Česká literatura*, 1988, 36 (2), s. 166.

¹⁵⁸ ČAPEK, Karel: Výlet do Španěl in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 273.

¹⁵⁹ ŠOLÍČ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015, s. 61.

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 61.

¹⁶¹ ČAPEK, Karel: Výlet do Španěl in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 177.

¹⁶² ČAPEK, Karel: Výlet do Španěl in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 225.

zvukem, kytary břinkají a drnčí, lidé hrají na kastaněty, skáčou a dupají, zpívají, výskají, tleskají. Flamenco je erotický tanec a spisovatel si při něm všímá divokých, vášnivých a pyšných cikánek, milostné jiskry mezi mužem a ženou, ale i mezi nimi je jakýsi boj, a to stejně jako mezi člověkem a zvířetem. Žen si na cestách všímá už od prvního cestopisu. Zatímco jižní ženy se mu líbí, s Angličankami to má jinak. Popisuje tmavé, mandlové oči dívek s květinami ve vlasech. Španělky působí důstojně, decentně a zároveň vášnivě. „*Vše, co následuje, budiž řečeno ke cti a chvále Sevillanek. Jsou drobné a černé, černovlasé, černých a klouzavých očí a většinou v černých šatech; mají drobné ruce a nohy, jak žádá stará rytířská lyrika, a vypadají, jako by šly právě ke zpovědi, to jest posvátně a trochu hříšnický.*“¹⁶³ Vystupují pyšně, vážnost jim dodává například peineta neboli jakýsi hřeben, který nosí Sevillanky, s nímž vypadají jako královny, přes něj je přehozená mantilla, která ženu zvýrazňuje i skrývá zároveň a dodává jí tvář jeptišky i milostnice. Starých Španělek, které předávají zvyky dál a zajišťují domácí štěstí a radost, si váží. „*Věřím, že krása domova je zvláštní a mocnou oslavou ženy; že hlásá její řád, velebí její důstojnost a obklopuje její trůn. Tím nemyslím tebe, okatá muchacho, nýbrž tvou maminku, starou a vousatou, dámu ve slaměném křesle, na jejíž počest toto píši.*“¹⁶⁴ Na popisu žen, „*když vrhal mandlové pohledy po zdejších děvčatech*“¹⁶⁵, si v tomto cestopisu dává spisovatel velice záležet.

4.4. Obrázky z Holandska

Do Holandska se Čapek vydal znovu kvůli PEN klubu, jehož kongres se uskutečnil v Haagu v červnu 1931. Stejně jako *Výlet do Španěl* byl tento cestopis napsán až po návratu. V *Lidových novinách* texty vycházely od 26. července do 6. září 1931, dvě části byly otištěny i v časopise *Přítomnost*, v únoru 1932 byly fejetony vydány knižně v nakladatelství František Borový.

Obrázky z Holandska s kresbami autorovými je nejkratší ze všech Čapkových cestopisů. Obsahuje 21 fejetonů, které jsou zaměřeny tematicky, z cestopisů nepoznáme plán cesty a žádná z kapitol není zaměřena na konkrétní město. Autor se pouze občas zmiňuje převážně o velkých a známých městech, jako je Amsterdam, Utrecht, Delf, Leiden atd. Zápisky jsou zaměřeny převážně na tradice a typické Holandsko se svými tulipány, kanály a mlýny. Obsahují

¹⁶³ ČAPEK, Karel: *Výlet do Španěl* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 217.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 205.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 222.

kresby holandského kraje (domy, přístavy, pole, louky), které vyzdvihují uspořádanost země,¹⁶⁶ a také portréty účastníků PEN klubu.

Obrázek 7: Karikatura Šaloma Asche a Dučiće¹⁶⁷

Cestopis začíná kapitolou o kongresu PEN klubů a výčtem jeho účastníků, vlivných literátů, jimiž byli např. John Galsworthy, Desider Kosztolányi, George Duhamel, Theodor Däubler a další. Jednotliví spisovatelé jsou krátce s vtipem popsáni a zachyceni karikaturou. Takto například popisuje básníka Šaloma Asche a jemu podobného Dučiće (viz obr. 7): „*Když si myslíte, že mluvíte s Aschem, tak je to Dučić; když si myslíte, že mluvíte s Dučićem, tak je to Šalom Asch – jen podle toho je rozeznáte*“.¹⁶⁸ Z humoru na účet umělců lze poznat, že s nimi má Čapek dobrý vztah a že si jich zároveň váží.

O Holanďanech mnoho nepíše, prý vypadají stále stejně jako na obrazech velkých barokních umělců, a tak se nezabývá tím, aby je zvětšil. Zmiňuje se o národním typu, tedy typických tvářích námořníků a farmářů, které je stále možné potkat. Nizozemce popisuje jako klidné, spořádané, sebevědomé a otevřené. Tato otevřenost je symbolizována okny, kterých se v domech nachází mnoho a proslušují byt. Dům je tedy otevřen lidem na ulici, kteří mohou vidět dovnitř, ale i naopak. Na rozdíl od Anglie je dům s ulicí spojen nejen velkými okny, ale

¹⁶⁶ BURIÁNEK, František: *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 188.

¹⁶⁷ ČAPEK, Karel: *Obrázky z Holandska* in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 11.

¹⁶⁸ ČAPEK, Karel: *Obrázky z Holandska* in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 11.

i neoplocenou zahradou, „holandská ulice je vlastně interiér; je to jen společná chodba sousedů; proto je tak čistá a spořádaná“.¹⁶⁹ Velkými okny se dovnitř stěhuje nábytek, holandská architektura je účelná a slouží lidem, ze stejného důvodu se například stále nosí dřeváky. V Holandsku jsou věci funkční, i proto země vzkvétá. Podle Čapka má na národní povahu vliv také záliba v jízdě na kole, která podle Čapka učí lidi, aby se starali sami o sebe, aby využili příležitosti a setrvačnosti, zajišťuje rovnost a stejnorodost mezi nimi. Protože je země rovná a bez kopců, na kole jezdí každý od milenců po jeptišky a Čapek přiznává: „Viděl jsem už ledacos, ale tolik kol, jako například v Amsterdamě, jsem ještě neviděl“.¹⁷⁰ Autor kola nemá rád, ale přiznává, že i ona mohou mít vliv na rychlý vývoj této malé země.

Zabývá se filozofií malého národa, v čemž se Česko podobá Nizozemsku, ačkoliv Nizozemsko bylo v historii koloniální a bohatá země. Přiznává, že ho z tohoto pohledu zajímalo Holandsko nejvíce, jelikož chtěl vědět, jak se žije v jiné malé zemi, popřípadě se chtěl od ní poučit a inspirovat. Drobnost a intimitu nalezne v celé zemi, domy a města jsou malé, turista zde nenajde kolosální dominanty jako jinde. Ale tato malost neznamena malost dějin, obyčejnost, jednoduchost nebo bojácnost. Naopak, Holanďané se této malosti přizpůsobili a udělali z ní svoji přednost, postupně se vyvíjí, aniž by se snažili být nejlepší. To je v opaku s českým národem, který se se svojí malostí nesmířil, snaží se ostatní předčit a dokázat si, že za něco stojí, ale sám o sobě pochybuje. Neuvědomuje si, že pokrok přichází postupně a neváží si kultury, kterou již má. Holandsko, ačkoliv malé, má vysokou úroveň, na tom, co dělají, si dávají záležet, „jeho síla je v kvalitě“.¹⁷¹ Zamýšlí se nad tím, že kvalita, domácí produkce, ideály, tradice, právě to je cesta pro malé národy. I když je tedy Nizozemí malá země, má bohaté dějiny a světu dala mnoho – od obrazů Van Gogha a Rembrandta po tulipány. „Dělat dobré a řádné věci, jež něco vydrží: to znamená dělat dějiny.“¹⁷²

Znovu i celá tato malá kniha se zabývá holandskými zvyky. Čapek popisuje tulipánová pole, pasoucí se dobytek, kanály a grachty, větrné mlýny a „sedící“ umění. Tato skladba by mohla čtenáři připadat stereotypní jako Holandsko z pohlednice, které ve skutečnosti neexistuje. Ale Čapek zkrátka přichází na to, že Holandsko je holandské, stejně jako je Španělsko španělské a Anglie anglická. To pravé Holandsko nachází v louce a pasoucích se kravách, zelených polderech mezi kanály se stády koní, hejnem slepic a bez lidí či v lodích

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 45.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 14.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 59.

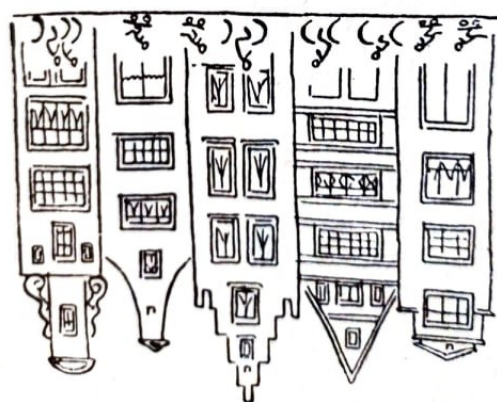
¹⁷² ČAPEK, Karel: Obrázky z Holandska in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 59.

dovážejících mléko, „*Holandsko, to' voda. Holandsko, to' květinový záhon. Holandsko, to' pastvina*“.¹⁷³ Kromě pravého Holandska našel ještě Holandské staré: „*prosím, abyste to dvoje nezaměňovali: pravé Holandsko je totiž z velké části staré; ale Staré Holandsko z velké části není pravé*“.¹⁷⁴ Naráží tím na jakési skanzeny, které existují pouze za účelem vymáhání peněz z turistů. Jsou plny toho, co turisté od Holandska očekávají, tedy dřeváků, lidí navlečených v krojích a starých chalup, ve kterých se nebydlí, ale prodávají suvenýry, ve skutečnosti ale nejsou autentické. Dochází ke znásilnění folklóru. Toto Holandsko se Čapkovi nelíbí a ironicky ho komentuje: „*prodávají dřeváky, pohlednice, krajky a jiné památky turistům, kteří projíždějí v nacvoknutých lodích, fotografují stařeny a děti ve starých krojích (půl guldenů za jednu osobu), vlézají lidem do chalup (vstup volný, prodej pohlednic, zkrátka je to strašně romantické; lid tu mluví zejména anglicky, německy a francouzsky*“.¹⁷⁵ Cítil se zahanben, že se tito lidé prodávají turistům, a vyslovil neblahou vidinu, že i náš národ čeká toto neautentické uchovávání tradic za účelem zisku.

¹⁷³ Tamtéž, s. 38.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 41.

¹⁷⁵ Tamtéž, s. 41–43.

Obrázek 8: Zrcadlení holandského města ve vodě¹⁷⁶

Prvek, který prostupuje celou zemí, je voda. Země je na ní postavená, a tak všude nalezneme kanály a grachty, po kterých se převáží zboží. Díky přístupu k Severnímu moří mohlo Holandsko obchodovat, přivážet nové suroviny a stát se koloniální velmocí, díky čemuž si zařídilo bohatství. Přístavy, tedy prostory spojující kontinent a nekonečné moře, civilizaci a přírodu, spisovatele okouzlili. Nejvíce se mu líbily přístavy malých bárek, což koresponduje s jeho filozofií nacházet krásu v obyčejnosti. Rybářské lodě pro něj představují dobrodružství, o nichž četl, cestování po světě a poznávání exotických kultur. Čapkově okouzlení vodou a mořem známe již z Itálie. V případě Nizozemska se celá města zrcadlí ve vodě, „protože [Holandřané] nemohli vzhledem k rozsahu své země růst tuze do šířky, zdvojnásobili své rozměry vertikálně: odrazem ve vodě“.¹⁷⁷ Vznikají tak dva prostory, jedno reálné místo nad vodou a druhé snové pod ní. Zrcadlení zároveň odděluje Nizozemí od domova, vytváří hranici mezi

¹⁷⁶ ČAPEK, Karel: Obrázky z Holandska in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 18.

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 17.

nimi a stává se „odcizujícím prvkem“.¹⁷⁸ Zrcadlení zachytil i na mnoha svých kresbách (viz obr. 8). Jak poznamenává Šolíc, „užití vizuálního a textového v tomto cestopisu odráží aplikaci surrealistické estetiky zrcadel neboli ‚sémantického zdvojení‘“.¹⁷⁹ Zrcadlení vytváří zdvojení a mísení místa (tady a tam) a času (minulosti a přítomnosti), Čapek by se nedivil, „*kdyby v zrcadle grachtů se pohybovaly odrazy lidí z minulých staletí, mužů v širokých krejzlíkách a žen v čepcích. Ty grachty jsou totiž velmi staré a následkem toho jaksi neskutečné*“.¹⁸⁰ Není jednoduché od sebe rozeznat reálný a imaginární svět v odrazu.

4.5. Cesta na sever

Cestu do Dánska, Švédska, Norska a za polární kruh podnikl Čapek spolu se svojí ženou Olgou Scheinpflugovou a jejím bratrem Karlem Scheinpflugem v červenci 1936. Ve stejném roce vyšel cestopis pouze knižně ve vydavatelství František Borový.

Cesta na sever pro větší názornost provázena obrázky autorovými a básněmi jeho ženy je rozdělena na čtyři části podle toho, jak výprava putovala: Dánsko, Na druhé straně Öresundu, Norsko, Zase ve Švédsku. Tento cestopis je Čapkův nejdelší, jako by raději ulpíval ve své práci a v přírodě, aby utekl od reality, v níž se mu již dostávalo útoků od ostatních.¹⁸¹ Na délce se podílí taktéž 8 básní Olgy Scheinpflugové a mnoho ilustrací moře, pohoří, lesů a jezer, jak poznamenává Buriánek, cesta je více kreslena než vyprávěna.¹⁸²

Osm cestopisných básní Čapkovy ženy doplňuje a uvádí fejetony. Většinou se skládají z čtyřverší a mají střídavý rým. Tematicky jsou podobné Čapkovým textům, Scheinpflugová mívá stejné postřehy i pocity. Představují typickou severskou přírodu, města a život. „*Zem s vůní bezinek, zem s vůní vln a sena, zem úsměvu a dívek s mléčnou pletí, zem milá, malá, snad zem zaslíbená, zem zlatých pih na tváři zdravých dětí*“¹⁸³, těmito verši popisuje Dánsko. Používá anaforu, aliteraci, opakování, apostrofu a mnoho dalších figur a tropů.

¹⁷⁸ ŠOLÍČ, Mírna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu*. Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015, s. 63.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 100.

¹⁸⁰ ČAPEK, Karel: *Obrázky z Holandska* in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 19.

¹⁸¹ POHORSKÝ, Miloš: *Karla Čapka fejetony z cest* in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 302.

¹⁸² BURIÁNEK, František: *Karel Čapek*. Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 189.

¹⁸³ ČAPEK, Karel: *Cesta na sever* in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 69.

V předchozích cestopisech cestovatel potkával lidi, a to ať už pohostinné obyvatele, turisty nebo literáty na kongresech. Pro tuto cestu je příznačná absence lidí a rozhovorů, i když necestoval sám. „*Strašné samoty jsou tady; svalnaté, zavalité ostrůvky, a na nich jediný domek; jen člun a moře, a víc už nic; ani strom, ani soused, nic; jen skála, člověk a ryby.*“¹⁸⁴ Stejně jako ve Skotsku, čím blíže severu je, tím méně lidí a domů potkává. Přiznává, že dostatečně nepoznal Švédy, ale popisuje je jako pohostinné, tiché, trpělivé, klidné, vzájemně se respektující. „*A každý muž u volantu pozdraví muže u volantu, který ho míjí; a pozdraví každého cyklistu i pěšáka. A ti pozdraví každý vůz, který jim na cestě zvirí prach. Já vím, maličkosti; ale člověk pocestný utrhne kvítek u cesty a zvedne maličkost, aby si ji schoval na památku. A snad to není ani maličkost, když se pocestný v pracizí zemi cítí víc pánem a člověkem než jinde na světě.*“¹⁸⁵ Seveřani jsou jako místní příroda, jsou klidní, ale mají sílu, moc a vytrvalost. V Norsku ho více než lidé zaujaly jazyky, kterými mluví, jsou tři, jeden úřední a literární, druhým se mluví na venkově a je umělý, třetí je spojením dvou prvních. Uznává, že na tak malý národ je to komplikované: „*měl jsem dojem, že přes všechnu krásnou norskou snášenlivost ve věcech jazyka se v tom ten statečný a silný malý národ necítí docela dobře.*“¹⁸⁶

Místo příjemných historek s obyvateli má výprava alespoň příhodu s americkými turisty, kteří s nimi cestovali na stejné lodi. Turisté byli z křesťanské společnosti, byli družní, hovorní, dokonce zpívali a tancovali, „*bez oddechu šíří kolem sebe nevinné a bohulibé veselí ducha; říkám vám, bylo to děsné.*“¹⁸⁷ Čapek nikdy neměl rád hlučné a nepřizpůsobivé turisty, ale na lodi, odkud nemůže utéct, a v kontrastu s tichou přírodou je to ještě horší: „*kdyby jim někdo řekl, koukejte na Jeho dílo a slávu Jeho a držte ty zobáky.*“¹⁸⁸ Jednotlivé členy popisuje nelichotivě, jsou tam „*báby jako kyrysníci*“ nebo „*obtloustý agent se spásou, hubu měl jako šlejfir*“. Je rád, když konečně doplují do přístavu v Alesundu.

Opakem cizinců jsou Laponci, národ, který se zimě a přírodě přizpůsobil. Poprvé navštívil malou osadu daleko od civilizace. Bohužel obyvatelé byli chudí, žijící v bídých chalupách a plaší, a protože bydlí na kraji světa, nepotkali se s mnoha cizinci. Později potkal laponské nomády, kteří se na turistickou sezónu stěhují do měst a začínají žít „*pravý*“ tradiční život se soby a polárními psy. Kromě přírody se tak přizpůsobili modernímu životu, který umožňuje

¹⁸⁴ ČAPEK, Karel: Cesta na sever in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 153.

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 99.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 116.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 136.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 137.

turismus a vydělávání na něm. Toto pravé Laponsko je stejné jako pravé Holandsko. Naopak obdivuje, že na Nordkappu to ještě není zničené turismem, ačkoliv i jemu předpovídá obchody a reklamy. „*Dost jich je plavých a světlookých, ale na očích a lícních kostech jim to je vidět: je to už přece jen jiný svět.*“¹⁸⁹ Jsou chudí, skromní, ale také mají výborný sluch, a tak na Čapka pokřikovali odposlechnutá slova: „*Jsou to neřádi! Karle, slyšíš je?*“¹⁹⁰

Na severu se vydali podívat na Nordkapp, na konec Evropy. Zajímavostí je, že Nordkapp ve skutečnosti není nejsevernější místo Evropy, což Čapek vtipně komentuje, Evropa si prý vždy „*trochu potrpěla na okázalost; tož předstírá aspoň onačejší konec, než jaký opravdu má.*“¹⁹¹ Ale i Čapkovi se zdá, že konec Evropy končí náhle a obyčejně. Evropa, stejně jako kterékoliv jiné věci, které existují od nepaměti a jsou pevné a mocné, s bohatou historií, jednou náhle končí, „*ba ne, to není konec Evropy; to je její začátek.*“¹⁹² Evropa končí mezi lidmi. A Čapkovy cestopisy končí *Cestou na sever*, při rekapitulaci cesty jako kdyby věděl, že už jich více nepřidá. „*Tak vidíš, konec cesty; a kruh se uzavírá.*“¹⁹³

4.5.1. Čapek a příroda

Příroda je hlavním tématem Čapkova posledního cestopisu. Již od *Italských listů* víme, že se nejlépe cítí na venkově a v přírodě. A evropský sever je plný nedotčené přírody v podobě jezer, tůní, lesů i hor. Čapek utíká od civilizace do klidu přírody, ze které vše pochází. Přírodní prostor může mít mnoho významů, ale zároveň je neutrální a proměňuje se až pod vnímáním člověka.¹⁹⁴ Popis přírody je až lyrický, mísí různé významy, užívá synonymické výčty, k popisu používá barvy, zvuky, užívá smyslů zrakových, čichových i hmatových. Jak poznamenává Buriánek je „obdivuhodné, jak živě dovede Karel Čapek ovšem i slovy popsat krajinu v nehybné norské monumentalitě a v opakujících se motivech“.¹⁹⁵ Pohorský dodává, že Čapek

¹⁸⁹ ČAPEK, Karel: *Cesta na sever* in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 184.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 199.

¹⁹¹ Tamtéž, s. 216.

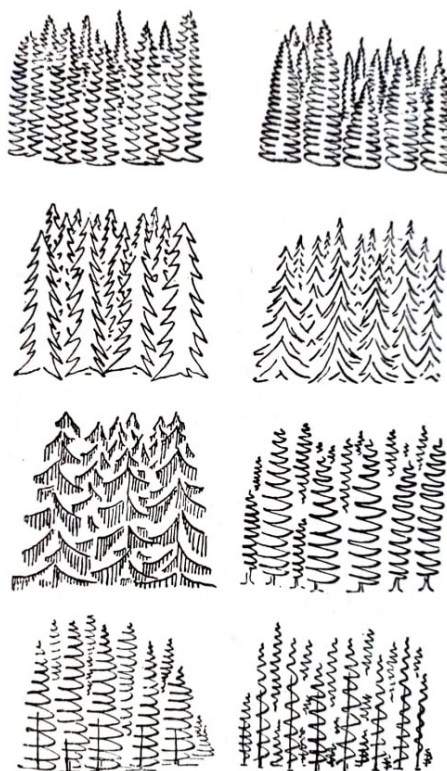
¹⁹² Tamtéž, s. 216.

¹⁹³ Tamtéž, s. 269.

¹⁹⁴ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 143.

¹⁹⁵ BURIÁNEK, František: *Karel Čapek.* Praha: Československý spisovatel, 1988, s. 190.

„putoval jako pozorovatel, který si dává načas, aby mohl pohledem utkvět na všech rozdílech tvarů a odstínech barev“.¹⁹⁶

Obrázek 9: Črty lesů¹⁹⁷

„A teď vyslovím hned to hlavní a největší slovo: lesy“¹⁹⁸ – takto Čapek představuje jeden z hlavních prostorů, jež na severu nachází, „jenom lesy, lesy, lesy bez konce a kraje“.¹⁹⁹ Tento les je podobný a zároveň úplně jiný než český. Obsahuje známé druhy stromů, jako je smrk, borovice či jedle, i rostlin, ale tyto rostliny jsou staré, mohutné, prehistorické, rostou zde od začátku světa. Les je plný zákoutí, tajemství, jezírek, jehličnatých i listnatých stromů, hub, květin i keřů, kamenů, zvířat i barev, Čapek postupně vyjmenuje vše, co se dá v lese vidět. Rozmanitost lesa zachycuje i na kresbách (viz obr. 9), které představují mnoho různých druhů stromů. Topos lesa se proměňuje v mýtický a pohádkový prostor, je to „nordická džungle, les

¹⁹⁶ POHORSKÝ, Miloš: Karla Čapka fejetony z cest in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 303.

¹⁹⁷ ČAPEK, Karel: Cesta na sever in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 251.

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 92.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 249.

pohádek, les skřítků a obrů, pravý germánský les“.²⁰⁰ Nedivil by se, kdyby v něm kromě losů našel i jednorožce nebo Červenou karkulku. Jak poukazuje Janiec-Nyitrai, Čapek jakožto literát a filozof vidí bohatou sémantiku lesů, která se odráží v severských mýtech, legendách a pohádkách.²⁰¹ Obecně bývá les prostorem tajemným a mystickým, je možné se v něm ztratit jako v labyrintu: „*bez konce je severní les, i když je to jen pokršvlá a klečovitá bříza, tak trochu strašidelná se svými bílými pni*“.²⁰² Je to původní prostor, který roste mnoho let a představuje konstantu přežívající dějiny. Zároveň je divoký, nespoutaný, roste si podle sebe. Může odrážet niterní pocity postav, pro Čapka je domovem, zároveň vnímá vztah mezi lesem a severským domovem, který je z přírody stvořen (je dřevěný), ale zároveň se jí podřizuje, stromy rostou i na jeho střeše. Stromy si vždy najdou vlastní cestu, ačkoliv i Čapek poukazuje na ničivou sílu člověka, který kácí stromy a přeměňuje les na továrnu.²⁰³ Mezi stromy a lidmi není jen záporný vztah, autor mezi nimi naopak nachází paralelu. „*Bříza, vrba, lišejník a člověk: nic na světě není vytrvalejšího*.“²⁰⁴

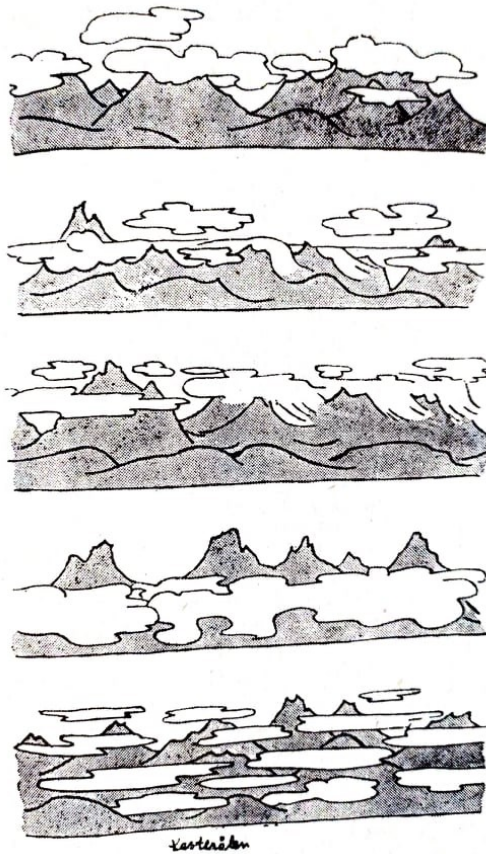
²⁰⁰ ČAPEK, Karel: Cesta na sever in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 93.

²⁰¹ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 151.

²⁰² ČAPEK, Karel: Cesta na sever in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 184–185.

²⁰³ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 151.

²⁰⁴ ČAPEK, Karel: Cesta na sever in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 127.

Obrázek 10: Ilustrace hor²⁰⁵

Vertikální členění jako strom má také hora, která se může rozprostírat v pohoří a vysočinu, stejně jako strom v les. Čapek sám hory přirovnává k lesu: „*a pak začaly vyrůstat hory jako stromy v lese*“.²⁰⁶ Je to prostor, který spojuje zemi s nebem, člověk se díky němu přibližuje k božstvu a výstup na horu symbolizuje duchovní vývoj, pokrok. Topos hory je pro Čechy významný (vzhledem k mýtu o hoře Říp či hoře Blaník). Dochází k mytizaci hory, lidský čas je nahrazen mytickým nebo je úplně zrušen, na severu dochází k rozmlžení hranic mezi dnem a nocí. „*Něžně, zlatým úkosem klouže svit sluneční po oblých plecích a příkrých čelech hor; mohou být dvě hodiny ráno nebo pět odpoledne, to je jedno, a vlastně na tom, člověče, nezáleží; spíš nebo nespíš, i to je jedno, když už jsi jednou mimo čas*“.²⁰⁷ Hory jsou monumentální a rozprostírají se přes celý sever, autor je přirovnává k milované zahradě a květinám. „*Kytice hor: jinak se to nedá říci; a tady je vidět, že svět vykvetl žulou, dřív než mohl rozkvést střechami*

²⁰⁵ ČAPEK, Karel: Cesta na sever in ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 179.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 170.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 222.

a šeríky“²⁰⁸ a „žuly je tu dost, tož mohly růst jako z vody – vlastně rostou opravdu rovnou z vody: některé košatě jako jasany, duby a jilmy, a jiné vysoko a strmě jako jedle, břízy nebo topoly; i urodila se zahrada hor, která se jmenuje Lofoten; a bylo to dobré.“²⁰⁹ Stejně jako k zahradničení má k horám velmi kladný vztah, což dokazují ilustrace, více než polovina z nich zobrazuje hory a pohoří (viz obr. 10). Hory existují od počátku, jsou to svědkové dějin. Jako stromy, i hory se dají člověkem těžít, využívat k průmyslu a výrobě, ničit, dobývat, jak dodává Janiec-Nyitrai: „došlo k desakralizaci posvátného prostoru, k úplnému zničení kvůli pragmatickým účelům. Hora přišla o své mystické vyzařování a byla redukována na pouhou materii“.²¹⁰ Přesto jsou to odolné a vytrvalé kolosy. Norské a švédské hory jsou protikladem rovného Dánska bez kopců, kterým začíná cesta. Stejně jako o moři v italském cestopisu se i zde svěruje, že postrádá správná slova k popisu krásy skal, ty se zkrátka musí vidět a procítit. „Já vím, že se to nedá slovy pořídít; slovy se dá mluvit o lásce nebo o květinách polních, ale se skalami je to těžké; copak se dá slovy popsát obrys a tvar hory? Já vím, říká se tomu fantastické obrisy, divoké štíty, mohutné masívy a podobně, ale to není to; pouhými slovy nemůžeš jet jako palcem po hřebeni hor, ani vzít do štipce nejvyšší hroty, abys namakal s rozkoší jejich hrany, zlomy výbrusy; slovy nemůžeš jako celou dlaní hmatat větvení hor, jejich kostnatou páteř, jejich mocné údy a šlašité spoje, jejich děsné šije, bedra a zadnice, ramena a stehna, kolena a hnáty, klouby i svalstvo; bože, jaká anatomie, jaká krása! Jaká to jsou nádherná lysá hovada! Pravím, to všechno se dá vidět a hmatat očima, neboť oči jsou božský nástroj a nejlepší část mozku; jsou citlivější než konečky prstů a ostřejší nežli špička nože; co všechno se dá očima pořídít, ale slova, jářku, nejsou k ničemu; a já už nebudu povídat, co jsem viděl.“²¹¹

Zatímco hory představují pevný a neměnný zemský bod, voda představuje změnu, nestálost, očištění, chaos, řád i klid. Už bylo zmíněno, že voda je jako zrcadlo, která odráží předměty i duševní stavy, umožňuje sebereflexi.²¹² Na severu Čapek potkává moře, jezera, řeky, tůňky a každá z nich skrývá jinou sémantiku. Moře (či oceán) je svobodné, divoké, širé

²⁰⁸ ČAPEK, Karel: Cesta na sever in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 170.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 170–171.

²¹⁰ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 147.

²¹¹ ČAPEK, Karel: Cesta na sever in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 190–192.

²¹² JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 152.

a otevřené, je to pramen i konec života.²¹³ Oceán spisovatel popisuje pomocí mnoha barev. „Pravda, on už obyčejný širý oceán je nevýslovný; má své chvíle strašlivé indigové modři nebo sychravé šedi nebo opálové, rozteklé světlosti; je žihán bělostnými hřebeny přílivu, zježen krátkými ostrými vlnkami nebo dlouze pruhován válením těžkého moře; ale to všechno, říkám, není nic proti vodám norských sundů.“²¹⁴ Symbolizuje dálky, dobrodružství i nebezpečí a smrt: „ta voda je průhledná a zelená jako smaragd nebo co a klidná jako smrt nebo jako nekonečnost a strašná jako Mléčná dráha“.²¹⁵ Moře pomáhá Seveřanům přežít, ryby jsou zdrojem jídla a bohatství. „Co se lidí týče, nemohou se asi uživit ze skal, a proto se živí. Ze shromáždění vod, které Bůh nazval mořem; i loví flundry, lososy, mořské pstruhy a hlavně tresky.“²¹⁶ Součástí severu jsou tak i přístavy. Naopak tůňka je ohraničená, spojená se zemí, Mocná řeka proudí a mění se, klidná řeka pouze existuje: „ano, a řeky neboli älvy, pomalé, zaříznuté do černých lesů a zvolna, s jakousi věčností unášející kmeny poražených stromů; a lesy se dívají, jak po řece pomalu, bez konce, nezadržitelně uplývají lesy“.²¹⁷ Jezero představuje pořádek, tajemství, romantiku. Jako města i jezera cestovatel preferuje menší, větší se mu zdají moderní a modernost nemá rád. „Zvláštní: takové příliš veliké jezero jako Vänern má na sobě něco zásadně neromantického, a řekl bych, téměř moderního; to jsou asi ty velké rozměry. Romantické jezero musí být malé; čím menší, tím vypadá starodávňěji, osaměleji, pohádkověji nebo jak bych to řekl.“²¹⁸ Ambivalentnost vody se zobrazuje i v časoprostoru, voda spojuje mnohá místa nebo jen „stojí“ na místě, protéká rychle či pomalu nebo čas vůbec neexistuje. Nečasnost a symbol vody jakožto života a smrti „přivádí k myšlenkám týkajícím se lidské existence, smyslu každého lidského činu, zase ho vysvobozuje z vězení každodennosti a ukazuje mu hluboké mystické pravdy“.²¹⁹ Stejně jako hory, tak i voda proplová dějinami, aniž by si z člověka dělala vrásky, existuje i bez něj.

²¹³ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 152.

²¹⁴ ČAPEK, Karel: *Cesta na sever* in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II*. VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 194.

²¹⁵ Tamtéž, s. 195–196.

²¹⁶ Tamtéž, s. 171.

²¹⁷ Tamtéž, s. 106.

²¹⁸ Tamtéž, s. 106.

²¹⁹ JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011, s. 154.

5. Dobová recepce cestopisů

Recenze jednotlivých cestopisů byly velice příznivé. Ačkoliv jsou cestopisy většinou považovány za Čapkovy „okrajové“ texty, někteří autoři recenzí je považovali za jeho důležitá díla. Recenzentům se na fejetonech líbí Čapkův humor, lehký a zábavný styl psaní, to, jak Čapek dovede skvěle popsat, co viděl a navštívil, a porovnat to s domovem, i jeho přístup k samotnému cestování, kdy bez plánu putoval a nacházel zalíbení v obyčejných věcech. Ke každému cestopisu jsem vybrala 3 až 4 recenze a z nich vyzdvihla nejzajímavější poznámky. Nejvíce recenzí bylo napsáno pro *Lidové noviny* a *Národní listy*, další se objevily v novinách *Cesta*, *Lumír*, *Host*, *Venkov* a *Národní osvobození*.

5.1. Recenze Italských listů

První Čapkova cesta, ze které vznikly fejetony, trvala 2 měsíce a byla uskutečněna v roce 1923. Fejetony rovnou posílal domů k uveřejnění v *Lidových novinách* a tentýž rok vyšly i knižně. Cestopis je komponován místně, a tak si lze kompletní cestu sestavit pomocí jednotlivých kapitol, jel ze severu na jih a zpět, v Římě a Neapoli zakotvil dvakrát.

Václav Brtník napsal recenzi pro *Venkov*. Oceňuje Čapkovu „sebedůvěru“ v napsání cestopisného fejetonu o Itálii, o níž bylo v české literatuře napsáno již několik cestopisů (Machar, Svobodová, Scheinpflug). Poznámává, že srovnáním s těmito pracemi zjistíme, kolik nových zážitků a zajímavostí čtenářům Čapek („lehkomyšlný turista“) představil. Všimá si Čapkova zájmu o malá či neznámá místa, která by průvodce ani nezaznamenal, a také jeho zájmu o lidi a tradiční italské zvyky. Brtník oceňuje vtip, jeho fejetony se dle něj přečtou „na jediné posedění“.²²⁰

Další z recenzí byla napsána J. O. Novotným do *Cesty*. Ten uznává Čapkovu „stručnost“ vzhledem k jeho zážitkům a navštíveným místům, spisovateli se povedlo vše dostatečně vystihnout i na malém prostoru, slova jsou důkladně vybrána, označuje Čapka „mistrem popisu“.²²¹ A stejně jako Brtník dodává, že causerie jsou zároveň zajímavé a zábavné. Líbí se mu autentičnost a bezprostřednost textů, které Čapek zapisoval každou noc, přičemž dodatečně už nebyly upravovány. Oceňuje Čapkův vztah k češtví a jeho představení italské látky českému člověku, která je oproti jiným spisovatelům „přístupnější a méně historická a museální“.²²²

²²⁰ BRTNÍK, Václav: Karel Čapek: Italské listy, *Venkov*, 13. 10. 1923, 18(239), s. 4.

²²¹ NOVOTNÝ, Jan O.: Umění prožívati, *Cesta*, 21. 12. 1923, 6 (21–22), s. 319–320.

²²² Tamtéž, s. 320.

Dalším recenzentem byl Arne Novák píšící do „Čapkových“ *Lidových novin*, který recenzoval i tři nadcházející cestopisy. Nejprve řešil samotný útvar cestovního fejetonu, „do něhož se bez násilí vejde všecko: lyrismus i polemika, slovní malířství i úryvky povídek, básníkův sen i pamfletistova zlomyslnost, kulturní dějiny i společenská kronika, učenost i gaminství. Chce-li cestopis zůstat i však skutečně feuilletonem, nesmí být ani soustavný ani vyčerpávající a nesmí podávat místo dojmů a nápadů ani zakuklené odbornické stati, ani vybrané partie z filosofie života a umění; musí letět a navléci se, dotýkat se věcí a nechtít se hned dobírat jejich kořenů – vůbec i pro něj platí základní schopnost cestovatelská, která záleží v tom zastavit se v soustředěném postřehu a v bleskově osvětlující myšlence nad předmětem, ale zase pospíchat dál“.²²³ Porovnává Čapka s Janem Nerudou, kteří oba píšou svobodně a bez stylizace, ale Čapka považuje za ještě bezprostřednějšího, když se nesnaží dopodrobna vědecky informovat o italské kultuře a nesnaží se „přisluhovat oné emancipaci evropského ducha“.²²⁴ Také Čapek vše bezprostředně, prudce a nepřikrášleně popisuje. Zmiňuje Čapkovu lásku ke všemu primitivnímu, lidovému, ke gotice a starokřesťanství, naopak připomíná jeho nelibost k baroku. Mluví o Čapkovi jako dramatikovi, který dramatické motivy umísťuje i do *Italských listů*, konkrétně se zmiňuje o různých „konfliktech“ a kontrastech, a to např. právě mezi gotikou a barokem, mezi „vzletnou touhou po božkosti“ a „družnou láskou k prostotě a přirozenosti člověcké“ nebo láskou mezi teplou Itálií s mořem a severskými Čechami s jehličnany.²²⁵

František Žákavec označuje *Italské listy* jako „rozkošnou a osobitě živou knížku“.²²⁶ Oceňuje vtip, bonmoty i sebeironii fejetonisty. Vyzdvihuje Čapkův styl psaní, jeho básnictví, které zemi krásně a autenticky popisuje, i hovorovost, díky které je jeho kniha srozumitelná na rozdíl od jiných českých knih o umění. Píše přímo, že „čeština Čapkova je prachobyčejná čeština česká, které rozumíš od a do z a kde máš i velmi konkrétní představy o tom, co Čapek viděl a líčí. Dokonce již se nestydí Čapek psát gramaticky správně. Je někdy ovšem schválně familiární, ale zase bývá básníkem tou pravou poesíí, t. j. tou, která nelíčeně vytryskla z plnosti chvíle a z upřímnosti citového vzrušení“.²²⁷

5.2. Recenze Anglických listů

²²³ NOVÁK, Arne: Čapkovy italské dojmy, *Lidové noviny*, 25. 12. 1923, 31(645), s. 7.

²²⁴ Tamtéž, s. 7.

²²⁵ Tamtéž, s. 7.

²²⁶ ŽÁKAVEC, František: Karel Čapek v Itálii, *Národní listy*, 13. 1. 1924, 64(13), s. 9.

²²⁷ Tamtéž, s. 9.

Anglická cesta trvala 2 měsíce roku 1924, Čapek ji podnikl na základě pozvání PEN klubu. Texty byly v *Lidových novinách* vydávány od 16. června do 21. srpna 1924. Některé části byly publikované i v *Rozpravách Aventina* a v britských novinách *The Manchester Guardian*. Knižně vyšly v Aventinu v roce 1924, později k nim byla připojena i Čapkova stat' z ankety *Daily Herald* z roku 1930 a řeč pronesená v britském rozhlasu z roku 1934. Čapek v cestopise poprvé použil kresby.

František Chudoba vyzdvihuje Čapka jakožto básníka i v cestopisných črtách: „Karel Čapek však má básnické oči a básnické srdce. Proto tak snadno přechází od dvoumetrového Boba k tělesům nebeským, od košatého dubu v parku ke skřítkům a rusálkám, od starých kožených židlí ke kořenům národní povahy anglické“.²²⁸ I on poznamenává, že Čapek nepoznal v Anglii vše, ale to, co ano, ho velice dojalo a zasáhlo, on nám to poté předal v zápiscích, někdy poeticky, jindy humorně. Zároveň na této cestě ale poprvé ucítil nelibost k technice, modernitě a průmyslu (např. v kapitole *Traffic* nebo „But I am Annie of Lochroyan“), což souvisí s jeho láskou k tradičním a primitivním věcem.

František Kubka označuje *Anglické listy* spolu s *Božími muky* za Čapkovou „slohově i ideově nejplnější knihu“.²²⁹ Ve své recenzi poznamenal, že nám Čapek popsal a předal více informací a popisů než v předchozích *Italských listech*, což zapříčinil i fakt, že Anglie je mu zemí „známou a milou“, zemí, která je mu kulturně i filozoficky blízká. Čapek podle něj do knihy vložil názory a postřehy z jiným svých knih jako pragmatismus, pokrok a víru z *Krakatitu* nebo „zoufalství zmechanisované hmoty“ z *RUR*.²³⁰

Zajímavě se o vztahu Čapka k Anglii a o vzbuzení vztahu k Anglii u čtenářů vyjadřuje Jan Blahoslav Čapek. Podle něj je Čapek k Anglii a k její tradici spíše kritický, naopak během této cesty si velmi uvědomuje svou lásku k domovu.²³¹ Ačkoliv čtenáři brali knihu jakožto předmět cestovatelovy lásky k Anglii, podle Jana Čapka to takto nelze brát, což se rozchází s názorem Kubka. Ale také píše právě o vzbuzení zájmu o Anglii mezi čtenáři. Tato země byla pro ně spíše neznámá (na rozdíl od Itálie). Čeští čtenáři začali díky fejetonům přijímat nové podněty nebo si oblíbili anglický tradicionalismus. A Čapkova kniha byla kladně přijata nejenom u nás, ale i ve Velké Británii v překladu P. Selvera (1925), kde byla vydána hned několikrát. Kromě toho se zmiňuje o dalších českých autorech ovlivněných Anglií, např. o J. Váňovi, F. Chudobovi,

²²⁸ CHUDOBA, František: Čapkovy Anglické listy, *Lidové noviny*, 20. 11. 1924, 32(582), s. 7.

²²⁹ KUBKA, František: Málo o mnohém, *Národní listy*, 2. 1. 1925, 65(2), s. 1.

²³⁰ Tamtéž, s. 1.

²³¹ ČAPEK, Jan Blahoslav: O „Anglických listech“ a o té orientaci, *Host*, 1. 10. 1925, s. 12.

F. X. Šaldovi nebo T. G. Masarykovi. Například o Masarykovi píše, že se mu líbil anglický humanitní přístup a že jako první u nás rozpoznal rozdíly mezi anglickým a evropským uměním, které bylo ovlivněno převážně Francií.²³² Recenzent se o Čapkovi zmiňuje jako o tulákovi a o „všetečném a usměvavém poutníkově v ‚Labyrintu světa‘, laskavém cynikovi na cestách“.²³³

5.3. Recenze Výletu do Španěl

Čapek Španělsko navštívil v roce 1929, ale fejetony napsal až po návratu. Části vyšly v *Rozpravách Aventina* ještě téhož roku, celý cestopis vyšel knižně o rok později.

Jan Thon se ve své recenzi v *Hostu* zabývá zvoleným žánrem cestopisu, podobně jako se jím zabýval již Arne Novák ve své recenzi *Italských listů*. Podle Thona se v Čapkových knihách objevuje méně informací než v jiných cestopisech a jsou méně poučné, ale zároveň nám je předkládáno mnohem více, zajímavé popisy, humor i úvahy jsou nám útržkovitě předávány. Opravdu to vypadá jako deník, do kterého je poznamenáno vše, co zrovna autora zaujalo nebo inspirovalo, zdánlivě bez kompozice. Podle něj „Karel Čapek u nás stvořil nový typ slovesnosti tohoto druhu: jest to jistě míň, než obyčejně čekáme od cestopisných knih (dříve se to všelijak opisovalo: cestopisné feuilletony, causerie apod.), ale jest to – na štěstí! – i mnohem víc. Není v tom především systém (zdánlivě): útržky, poznámky, postřehy, nápady, vjemy všech smyslů se shlukují do jeho kapitol, do jeho vět“.²³⁴ Stejně Arne Novák poznamenává, že cestopis je žánr velmi otevřený, do něž lze vměstnat cokoliv, co cestovatele zaujme. Dále vyzdvihuje Čapkův zájem o všední a obyčejný život Španělů, některé z poznaných skutečností se v textu vrací jako leitmotivy (např. patios), a dále Čapkovu řeč, ve které se mísí španělská slova s českými lidovými. Čapkův španělský cestopis nakonec porovnává s *Poutí do Španělska* Jaroslava Durycha vydanou roku 1929. Podle Thona je Durych „povaha těžkopádná, zachmuřená“ oproti veselé povaze Čapkově.

Arne Novák také napsal recenzi na *Výlet do Španěl* pro *Lidové noviny*. Objevují se zde podobné poznámky jako u Thona, tedy že se Čapek nesnaží být poučný a odborný a neužívá patosu, pokud to není pro parodické užití. I své názory a úvahy podává svěže a vtipně nebo ironicky. Podle Nováka tři Čapkovy cestopisy „vyvrcholují to, v čem záleží příjemný půvab a zároveň vítězný úspěch Čapkova pohledu na svět i jeho spisovatelského podání; poněkud

²³² ČAPEK, Jan Blahoslav: O „Anglických listech“ a o té orientaci, *Host*, 1. 10. 1925, s. 13.

²³³ Tamtéž, s. 12.

²³⁴ THON, Jan: Karel Čapek ve Španělech, *Národní listy*, 11. 5. 1930, 70(129), s. 10.

banálním a bědně otřelým slovem se tomu přezdívá civilismus“.²³⁵ *Výlet do Španěl* je podle něj ovšem nejzábavnější a nejrozličnější, Čapkovi se odkrylo španělské umění i tradice, nejvíce se mu líbila kapitola Toledo. Čapek požaduje zachování tradičního umění, tance i kuchyně, které musí bojovat proti generalizaci a standardizaci. Důležitá je ale Novákova poznámka, že Čapek není zatížen tradicí.²³⁶ Tedy ačkoliv nám Čapek předkládá španělské tradice jako flamenco, koridu nebo pelotu, znamená to, že tyto věci na své cestě viděl a poznal, nepíše o nich jen ze své předchozí historické a kulturní znalosti, ale ze své opravdové zkušenosti.

Jako „rozkošnou knížku“ nazývá cestopis František Götze.²³⁷ Ten zdůrazňuje Čapkovy schopnosti všimnout si a vidět. Čapek má „dětskou obrazivost“²³⁸, dívá se všude, kde prochází, popisuje jen zkušenosti, které zažil a nazřel. Všimá si jednotlivých detailů, které dokáže proměnit v hlavní motiv kapitoly. Zaměření na detail souvisí s Čapkovým pragmatismem, kterého si ve své španělské recenzi všiml i Arne Novák. Podle Götze Čapek zkušenou úvahou vybírá schválně nejcharakterističtější tradice země a také „nejcharakterističtější smyslové dojmy, jimiž zakresluje úhrn španělského komplexu“.²³⁹ To je v rozporu s Novákem, podle kterého Čapek zapsal své zkušenosti, nikoliv obecně známá a přebíraná fakta.

5.4. Recenze Obrázků z Holandska

Obrázky z Holandska byly napsány po návratu z cesty v roce 1931, téhož roku vycházely v *Lidových novinách* a dvě části také v *Přítomnosti*. O rok později vyšly knižně.

Hanuš Jelínek popisuje cestopis jako „čipernou a vtipnou knihu“.²⁴⁰ Jelikož se spolu s Čapkem také účastnil kongresu PEN klubů a společně navštívili Amsterdam, Rotterdam či Leyden, přistupuje k této knize osobněji. Obdivuje Čapkovu schopnost „syntetického vidění a bezpečné typizace“²⁴¹, zároveň se ale zmiňuje o Čapkově nelibosti vůči standardizaci. Čapkovy úvahy, ve kterých porovnává Holandsko s domovem, podle něj přesahují žánr cestopisné causerie.

²³⁵ NOVÁK, Arne: Španělské listy Karla Čapka, *Lidové noviny*, 13. 7. 1930, 38(348), s. 7.

²³⁶ Tamtéž, s. 7.

²³⁷ GÖTZ, František: Španělsko, jak je vidí Karel Čapek, *Národní osvobození*, 25. 5. 1930, 7(143), s. 4.

²³⁸ Tamtéž, s. 4.

²³⁹ Tamtéž, s. 4.

²⁴⁰ JELÍNEK, Hanuš: Karel Čapek – *Obrázky z Holandska*, *Lumír*, 17. 3. 1932, 58(5), s. 286–287.

²⁴¹ Tamtéž, s. 286–287.

Tuto knihu pro *Národní listy* znovu recenzoval Jan Thon. V recenzi se hned na začátku zmínil, že se zase nejedná o cestopis nebo poučnou esej²⁴². Opět se tedy dotkl žánrové problematiky knih (jako v recenzi *Výletu do Španěl*). Samozřejmě se zmínil o *Holandském deníčku* Eduarda Basse, který vyšel v roce 1930, také o knize *Německem, Holandskem a Belgií* od Karla Scheinpfluga, Čapkova švagra, jeho kniha vyšla v roce 1929. Byla to tedy podobná situace jako s Itálií, kdy bylo napsáno více cestopisů o jedné zemi a daly se mezi sebou porovnávat. I on se zmiňuje o způsobu Čapkova cestování, které je spíše nahodilé, bez plánu, Čapek navíc necestuje po celé zemi. A znovu se také zmiňuje o Čapkovu nazírání. Zajímavě poznamenává, že cítí z knihy jakýsi smutek a melancholii, a to hlavně z porovnávání Holandska a Čech. Jsou to malé země, ovšem Holandsko je v mnoha ohledech v lepší situaci a Čapek těžce nese problémy své země. Zároveň se podle Thona objevuje i osobní melancholie: „to není jen ona tesknota na zaoceánský parník, spíše však nějaký osobní tón resignace jakási ideová zimomřivost, která se již vyhýbá prudkým nárazům větrů a bouří a hledá svůj svět v prozářené, usmívavé vyrovnanosti a poklidu všední práce“.²⁴³

Arne Novák napsal podobnou recenzi jako Thon. Podle něj jsou fejetony jednodušší a lehce nahozené, ovšem stále přitahují mnoho čtenářů, a proto vyšla během půlroku tři vydání. Nenáročnost cestopisů souvisí s tím, že Čapek toho neprocestoval tolik jako při jiných příležitostech, což ovšem znamenalo, že tentokrát ve svém cestopisu dává ještě více prostoru úvahám a postřehům. Věnuje se především úvaze malých národů, tato kapitola je spolu s tou o mistrech Holandska nejlepší podle Nováka. I on se zmiňuje o Bassově *Holandském deníčku*, „kde se úžasné množství smyslových postřehů nachytaných vtipně vnímavým novinářem, proměnilo v kmitavou a zábavnou galerii obrázků krajinných, národopisných a genrových“²⁴⁴, a také o *Citovém zeměpisu Evropy* od Georga Duhamela, jehož holandská část je prý nejpovedenější.

5.5. Recenze Cesty na sever

Cestu na sever podnikl Čapek roku 1936 a tentýž rok také vyšla rovnou knižně spolu s básněmi jeho ženy, která Čapka se svým bratrem doprovázela.

²⁴² THON, Jan: Čapkovy Obrázky z Holandska, *Národní listy*, 4. 3. 1932, 72(64), s. 4.

²⁴³ Tamtéž, s. 4.

²⁴⁴ NOVÁK, Arne: Karel Čapek: Obrázky z Holandska, *Lidové noviny*, 11. 9. 1932, 40(460), s. 9.

Václav Černý knihu popisuje jako „poutavý a svižný deník dojmů z Dánska, Norska a Švédska“²⁴⁵ a podle něj se řadí ke dvěma jeho oblíbeným Čapkovým cestopisům z Anglie a Španělska. Zmiňuje důvod oblíby těchto dvou předchozích cestopisů: „proto, že v nich autor putuje především za člověkem, že v nich člověk hledá a objevuje člověka. Musea, památky, ruiny jsou hezká věc; ale mne zajímá víc ten, jehož zásahem a prací, tvůrčí nebo ničivou, jsou tím, čím jsou: dejte mi toho člověka a já porozumím všemu ostatnímu. A stejně i hory a lesy, příroda, živly jsou krásnou podívanou: ale jejich velikost, tuším, nejlépe pochopím z boje, který s nimi můj bližní musil a musí svádět, z jeho vítězství nebo porážky. Jsem zkrátka bytost lidská a věc člověčenská mi leží tuze na srdci: jsem vždy a všude nejvíce zvědav na šíři a hloubku a pestrost a dílo člověka. A mám-li se tedy už na své zvědavé pouti světem k někomu přidat, volím buďto naivní duši vandrovního s pinklem na zádech nebo dokonalého humanistu. Baedekera dostanu přece v předsíni musea a o průvodčího klopýtnu před každým kopcem a v každém hotelu“.²⁴⁶ Zajímavé ovšem je, že Cesta na sever je opakem těchto cestopisů, Čapek se na severu nesetkával s mnoha lidmi a více se zaměřil na přírodu a pustá místa než na velká města. Pokud se v knize objeví nějakí lidé, jsou to jen epizodní humorné postavy. Ovšem při čtení se můžeme zamyslet nad tím, jak se lidé s divokou severskou přírodou sžili nebo jak s ní naopak bojovali, podle Černého tato divočina je člověku nejčastěji „rádcem a kritikem. Přísný zákon jejího života zde na severu zní žít, jak se dá“.²⁴⁷ Zmiňuje se i o vypravěči–cestovateli, který je podle něj jak poutníkem, který ve světě hledá příjemné lidi, jež mu na cestě poskytnou nocleh, tak i humanistou, který dokáže ocenit jednotlivé národy a jejich osobitou mentalitu.

I Karel Sezima si všiml Čapkova zaměření spíše na přírodu než na člověka, kterého prý „téměř přezírá“.²⁴⁸ Zmiňuje, že se Čapek vydal na cestu, aby na chvíli unikl přítomnosti, hluku, nudě a svým depresím způsobeným současnou politickou a hospodářskou situací. Na severu znovu používá zrak jako svůj hlavní smysl, který je „váben obzory a panoramaty horského kraje“.²⁴⁹ Zrak užívá k rozpoznávání detailů a k všimání si maličností, důležité je pro Čapka vše osobně vidět na vlastní oči a předat svoje osobité vidění čtenářům, nikoliv popisovat místa konvenčně.

Podobně jako předchozí dva recenzenti se k *Cestě na sever* vyjadřuje i František Götz. Líbí se mu, že každý cestopis je jiný, že nepoužívá stejné metody nebo motivy. Také si všímá, že

²⁴⁵ ČERNÝ, Václav: Čapkova Cesta na sever, *Lidové noviny*, 5. 12. 1936, 44(610), s. 9.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 9.

²⁴⁷ Tamtéž, s. 9.

²⁴⁸ SEZIMA, Karel: Menší próza, *Lumír*, 30. 4. 1936, 63(7), s. 400.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 400.

oproti *Anglickým listům* „skoro až zanedbává lidi“ a zajímá se spíše o to, jak lidé přizpůsobili svůj život a své domovy přírodě. Čapek se i tuto nebezpečnou přírodu snaží zlidštit a zpřístupnit svým čtenářům a podle Götze Čapek vnímá giganty v přírodě jako vyhraněné individuality.²⁵⁰ Čapka označuje za přírodního dynamika, který přírodu kreslí pohybem, čímž ji antropomorfizuje. Zároveň si podle něj při popisu hor Čapek uvědomuje, jak jsou slova nedostatečná, aby vyjádřila realitu. Také zmiňuje Čapkovu schopnost zření, o které se zmínil již ve svém článku o *Výletu do Španěl*, a o Čapkovi píše, že „pozoruje, pozoruje, nenasytně se dívá. Zvědavost je jeho vlastnost základní a nejlepší“.²⁵¹ Götz se zmiňuje i o básních Olgy Scheinflugové a podle něj jsou nejlepší ty verše, „kde také ona jen nazírá a zaznamenává své přímé představy“.²⁵² Dodává, že „jeho cestopis je opravdu plně zřetelný obraz světa, svět prošlý jeho smysly a jeho srdcem“.²⁵³ Tím lze shrnout všechny Čapkovy cestopisy, jejich vznik i smysl.

6. Závěr

Tato práce se zabývala cestopisy Karla Čapka. Hlavním tématem práce byla tematická analýza a komparace jednotlivých děl. Snažili jsme se najít hlavní motivy a zaměření, které se opakovaly ve více cestopisech. Stanovili jsme tři témata, kterými jsme se více zabývali. V Italských listech to bylo téma lidí, které Čapek při cestě potkal, ať už to byli místní obyvatelé nebo turisté. Zjistili jsme, že Čapek rád komunikuje s místními a nechává si od nich poradit, ačkoliv někdy je dohoda přes jazykovou bariéru složitá, naopak turistům se snaží vyhýbat. V *Anglických listech* jsme se zabývali topem města a venkova a porovnávali jsme je, přičemž jsme zjistili, že Čapek upřednostňuje venkov a maloměsto spolu s přírodou. Má rád klid a ideu vřelosti venkova, z civilizace a moderního života je vyděšen. Nakonec jsme se zabývali Čapkovým pozorováním přírody na severu. V *Cestě na sever* se nachází topos hor, lesů a vodních ploch, které jsme charakterizovali. Kromě těchto hlavních témat jsme interpretovali i další objevující se témata, jako je zrcadlení vody, národní tradice, národní umění, prostor parku či kostela, motiv pohybu atd.

Důležité bylo zasadit cestopisy do dějinného kontextu, tedy do publicistické tvorby 20. a 30. let minulého století. Tato tvorba se skládá z krátkých žánrů, jakými jsou fejetony, črty, stati, eseje, causerie, sloupky apod. Protože se zjednodušilo cestování, tak byly oblíbené právě

²⁵⁰ GÖTZ, František: Čapek na severu, *Národní osvobození*, 22. 11. 1936, 13(272), s. 5.

²⁵¹ Tamtéž, s. 5.

²⁵² Tamtéž, s. 5.

²⁵³ Tamtéž, s. 5.

cestopisné novinářské, prozaické i poetické texty. Dvěma zásadními listy byly *Národní listy* a *Lidové noviny*, ty byly hlavními pracovišti novináře Čapka, ale psal i pro desítky dalších novin. Jeho publicistické texty byly humorné, plné novinek a zajímavostí, ale i vlastních dojmů a názorů. Ve středu jeho zájmu stály obyčejné věci na okraji. Velká část jeho novinářské tvorby vyšla knižně: *O věcech obecných čili Zóon politikon*, *Kritika slov*, *Věci kolem nás*, *O lidech* atd.

Dále se práce zabývala problematikou žánru. Problém s určením žánrů vyvstává z důvodu, že jednotlivé publicistické žánry jsou si velmi podobné a samotný žánr cestopisu není konkretizován, může se jednat o prózu i poezii. Čapek první cestopis označil v podtitulu za fejetony, ale u dalších knih je už nespecifikoval. Charakterizovali jsme tedy žánry cestopisu, fejetonu, causerie, črty, listu a obrázku. Rozhodně můžeme texty označovat jako cestopisy, cestopisné fejetony, črty nebo causerie, charakteristiku těchto žánrů Čapkova díla splňují.

Nakonec jsme práci doplnili o dobovou recepci cestopisů, recenze byly publikovány v *Lidových novinách*, *Národních listech*, *Lumíru*, *Hostu*, *Cestě* a dalších novinách. Recenze byly velmi kladné, vyzdvihovaly Čapkovy kresby, smysl pro detaily i názory. Nejvíce oceňované byly cestopisy z Anglie, Španělska a Skandinávie.

Ačkoliv je Čapkova novinářská tvorba méně čtená než jeho dramata nebo noetická trilogie, má rozhodně mnoho co nabídnout a skrze ni lze poznat nejen Čapkův styl psaní, ale také jeho názory, v případě cestopisů i poznané cizí země, národy a kultury.

7. Seznam literatury

Prameny:

ČAPEK, Karel: *Cestopisy I.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980.

ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980.

Odborná literatura:

BRADBROOKOVÁ, Bohuslava: *Karel Čapek. Hledání pravdy, poctivosti a pokory.* Praha: Academia, 2006.

BURIÁNEK, František: *Karel Čapek.* Praha: Československý spisovatel, 1988.

BURIÁNEK, František: *Česká literatura první poloviny XX. století.* Praha: Československý spisovatel, 1981.

ČAPEK, Karel: *Kritika slov.* Praha: Zátíší, 1920.

ČERNÝ, Václav: *Karel Čapek.* Praha: František Borový, 1936.

FORST, Vladimír: Karel Čapek in FORST, Vladimír a kol.: *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce I A–G.* Praha: Academia, 1985, s. 381–386.

HODROVÁ, Daniela: Město in HODROVÁ, Daniela: *Místa s tajemstvím: (kapitoly z literární topologie).* Praha: KLP, 1994. s. 94–108.

JANIEC-NYITRAI, Agnieszka: *Svět mezi řádky. Kapitoly o cestopisech Karla Čapka.* Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2011.

JEDLIČKOVÁ, Alice: Čapkovy cestopisy in *Česká literatura*, 1988, 36 (2), s. 162–167.

KOLÁŘOVÁ, Ivana: Sdělování dojmů a zážitků z cestování po Anglii v knihách K. Čapka a Z. Kočové in MOLDANOVÁ, Dobrava a Katedra bohemistiky: *Cesty a cestování v jazyce*

a literatuře: sborník příspěvků z konference konané 6.–8. 9. 1994. Ústí nad Labem: Univerzita J.E. Purkyně, 1995, s. 59–65.

LEDERBUCHOVÁ, Ladislava: *Průvodce literárním dílem: výkladový slovník základních pojmů literární teorie.* Jinočany: H & H, 2002.

MUKAŘOVSKÝ, Jan: Vývoj Čapkovy prózy in MUKAŘOVSKÝ JAN: *Studie II.* JANKOVIČ, Milan a ČERVENKA, Miroslav (ed.). Brno: Host, 2007, s. 399–432.

OPELÍK, Jiří: Karel Čapek žurnalista in ČAPEK, Karel: *Počtení i počteníčko. Vybrané sloupky a entrefilety z let 1921–1938.* OPELÍK, Jiří (ed.). Praha: Torst, 2021, s. 345–374.

PEŠAT, Zdeněk, STROHSOVÁ, Eva a MUKAŘOVSKÝ, Jan a kol.: *Dějiny české literatury, IV: Literatura od konce 19. století do roku 1945.* Praha: Victoria Publishing, 1995.

PETERKA, Josef, MOCNÁ, Dagmar: *Encyklopedie literárních žánrů.* Litomyšl: Paseka, 2004.

POHORSKÝ, Miloš: Karla Čapka fejetony z cest in ČAPEK, Karel, SCHEINPFLUGOVÁ Olga: *Cestopisy II.* VÍŠKOVÁ, Jarmila (ed.). Praha: Československý spisovatel, 1980, s. 291–306.

ŠOLÍČ, Mirna: Čapkova próza a drama jako zvláštní druh cestopisného psaní, *Česká literatura*, 2011, 59(4), s. 528–546.

ŠOLÍČ, Mirna: *Slovo a obraz: Karel Čapek a žánr cestopisu.* Olomouc: Vydavatelství Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2015.

Velký slovník naučný: encyklopedie Diderot. 1. A–L. Praha: Diderot, 1999.

VLAŠÍN, Štěpán a kol.: *Kniha o Čapkovi: kolektivní monografie.* Praha: Československý spisovatel, 1988.

VLAŠÍN, Štěpán a Ústav pro českou a světovou literaturu (Československá akademie věd): *Slovník literární teorie.* Praha: Československý spisovatel, 1984.

Recenze:

BRTNÍK, Václav: Karel Čapek: Italské listy, *Venkov*, 13. 10. 1923, 18(239), s. 4.

ČAPEK, Jan Blahoslav: O „Anglických listech“ a o té orientaci, *Host*, 1. 10. 1925, s. 12–15.

ČERNÝ, Václav: Čapkova Cesta na sever, *Lidové noviny*, 5. 12. 1936, 44(610), s. 9.

GÖTZ, František: Čapek na severu, *Národní osvobození*, 22. 11. 1936, 13(272), s. 5.

GÖTZ, František: Španělsko, jak je vidí Karel Čapek, *Národní osvobození*, 25. 5. 1930, 7(143), s. 4.

CHUDOBA, František: Čapkovy Anglické listy, *Lidové noviny*, 20. 11. 1924, 32(582), s. 7.

JELÍNEK, Hanuš: Karel Čapek – Obrázky z Holandska, *Lumír*, 17. 3. 1932, 58(5), s. 286–287.

KUBKA, František: Málo o mnohém, *Národní listy*, 2. 1. 1925, 65(2), s. 1.

NOVÁK, Arne: Čapkovy italské dojmy, *Lidové noviny*, 25. 12. 1923, 31(645), s. 7.

NOVÁK, Arne: Karel Čapek: Obrázky z Holandska, *Lidové noviny*, 11. 9. 1932, 40(460), s. 9.

NOVÁK, Arne: Španělské listy Karla Čapka, *Lidové noviny*, 13. 7. 1930, 38(348), s. 7.

NOVOTNÝ, Jan O.: Umění prožívati, *Cesta*, 21. 12. 1923, 6 (21–22), s. 319–320.

SEZIMA, Karel: Menší próza, *Lumír*, 30. 4. 1936, 63(7), s. 395–402.

THON, Jan: Čapkovy Obrázky z Holandska, *Národní listy*, 4. 3. 1932, 72(64), s. 4.

THON, Jan: Karel Čapek ve Španělich, *Národní listy*, 11. 5. 1930, 70(129), s. 10.

ŽÁKAVEC, František: Karel Čapek v Itálii, *Národní listy*, 13. 1. 1924, 64(13), s. 9.